

Tre uppsatser om variation och förändring

Marit Julien (red.)

LUNDS
UNIVERSITET

Copyright författarna, 2020

Nordlund är en småskriftsserie, grundad 1982, som har getts ut av Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, från 2006 av Nordiska språk, Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.

ISSN 0281-5427

ISBN 978-91-89213-34-0 (tryck)

ISBN 978-91-89213-35-7 (digitalt)

Nordlund kan beställas via Lunds universitet (med reservation för att vissa nummer kan vara slutsålda):

<https://www.ht.lu.se/serie/nordlund/>

e-post: skriftserier@ht.lu.se

Tryck: Media-Tryck, Lunds universitet, 2020

Media-Tryck is a Nordic Swan Ecolabel
certified provider of printed material.
Read more about our environmental
work at www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN ■■

Innehåll

Mikael Berger: <i>At ikke man får den på plass!</i> Om mittfälsplacering av subjektspronomen i <i>att</i> -bisats i fastlandsskandinaviska språk	5
Marit Julien: Niornas reflexiver	35
Bo Ruthström: Ett nytt perspektiv: Om det förhistoriska mötet mellan keltisktalande och germansktalande folk	69

At ikke man får den på plass! – Om mittfälsplacering av subjektspronomen i *att*-bisats i fastlandsskandinaviska språk

Mikael Berger

De nutida fastlandsskandinaviska språken skiljer sig åt när det gäller placeringsmöjligheter för subjekt. I norska och svenska varierar placeringen av subjekt i förhållande till negerande adverbial (och andra satsadverbial) i mittfältet, men norska och svenska skiljer sig från danska i detta avseende: subjekt står nästan uteslutande före negationen i mittfältet i danska. I den generativa litteraturen har fenomenet fått några olika beteckningar, bl.a. *subjektsskifte*. I denna artikel fokuserar jag på varierande placering av subjektspronomen visavi negation i *att*-bisatser i de nutida fastlandsskandinaviska språken (danska, norska och svenska), och jag redovisar en begränsad komparativ korpusundersökning vars resultat indikerar att subjektsplacering visavi negation inte påverkas av animacitet hos subjektet.¹

¹ Ett stort tack vill jag rikta till Lisa Holm för noggranna genomläsningar av och ovärderliga synpunkter på tidigare versioner av denna artikel. Därtill vill jag rikta tack till Marit Julien för ovärderliga synpunkter och kommentarer på tidigare versioner av denna artikel.

1 Subjektsplacering i danska, norska och svenska

De fastlandsskandinaviska språken, dvs. danska, norska och svenska, har varit – och är fortfarande – lika varandra i många avseenden. I synnerhet är de lika varandra vad gäller placering av subjekt, som normalt placeras före eller direkt efter det finita verbet i en sats. Subjektsplaceringen kan emellertid variera i förhållande till negation och andra adverbial (hädanefter NEG/ADV) i mittfältet, och på den här punkten skiljer sig nutida norska och svenska från nutida danska: subjekt kan stå antingen före eller efter NEG/ADV i mittfältet i norska och svenska, medan subjekt i de allra flesta fall föregår NEG/ADV i mittfältet i danska (se t.ex. Holmberg 1993, Svenonius 2002, Bentzen 2014). Helt uteslutet är det dock inte att placera subjekt efter NEG/ADV i mittfältet i nutida danska (se t.ex. Andréasson 2007 och referenserna däri).²

1.1 Subjektsplacering i det danska, norska och svenska mittfältet

Varierande placering av subjekt visavi NEG/ADV i mittfältet i de fastlandsskandinaviska språken har diskuterats livligt i litteraturen, och särskilt inom den generativa litteraturen. Två mönster har observerats: (1) svaga, dvs. obetonade, subjektspronomen föregår normalt NEG/ADV; (2) nominalfrasformade subjekt kan ha varierande ställning gentemot NEG/ADV (se t.ex. Faarlund 1977, Holmberg 1993, Nilsen 1997, Svenonius 2002, Westergaard & Vangsnes 2005, Bentzen 2007, 2009, Westergaard 2011, Waldmann 2013, Østbø Munch 2013 osv.). Subjektplacering verkar alltså begränsas av subjektets form, och ibland benämns fenomenet *subjektsskifte* i den generativa litteraturen (se t.ex. Westergaard & Vangsnes 2005, Westergaard 2011, Waldmann 2013, Østbø Munch 2013 osv.). Denna beteckning kommer av ett närmast identiskt placeringsmönster för svaga objektspronomen. Sådana objekt föregår nämligen normalt NEG/ADV (se t.ex. Holmberg 1986, 1999, Holmberg & Platzack 1995, 2005, Josefsson 1992, 1994, 2003 angående objektsskifte). Subjekt

² Larsson (ms.) och Andréasson och Larsson (opublicerad) hävdar dessutom att begränsningen i danska är en modern företeelse.

(och objekt) som utgörs av svaga pronomen verkar alltså vara tvingade att genomgå ett ”skifte” från en position till en annan i mittfältet i de fastlandsskandinaviska språken. Med fyra exempel från Bentzen (2014:1f) illustreras placeringsmönstret för svaga subjektspronomen och nominalfrasformade subjekt visavi NEG/ADV i mittfältet i norska. Vid sidan om dessa exempel återges två exempel från Anderssen och Bentzen (2012:5). Dessa illustrerar placeringsmönstret för svaga objektspronomen. Notera att jag hädanefter kommer använda termen *flytt* istället för *skifte*.³

- (1) a. Denne boka **leser** ikke *studentene* lengre. (No.)
 b. Denne boka **leser** *studentene* ikke lengre.
- c. *Denne boka **leser** ikke *de* lengre.
 d. Denne boka **leser** *de* ikke lengre.
- (2) a. **Han* **så** ikke meg.
 b. *Han* **så** meg ikke.

Exemplen (1a) och (1b) ovan illustrerar möjligheten att placera ett nominalfrasformat subjekt (*studentene*) antingen före eller efter NEG/ADV (*ikke*) i mittfältet; (1c) och (1d) illustrerar begränsningen för svaga subjektspronomen: subjektspronomenet *de* får inte följa *ikke*. Lägg märke till likheten mellan (2a) och (1c) ovan: objektspronomenet *meg* får inte heller följa *ikke*. Utgår man från att subjekt och objekt (oavsett form) startar i en position till höger om negationen tycks svaga pronomen alltså genomgå en obligatorisk flytt förbi negationen, dvs. från *ikke* > *de/meg* (dvs. N-pron) till *de/meg* > *ikke* (dvs. pron-N) i mittfältet.

Det är emellertid inte självklart att det alltid är subjektet som flyttar förbi NEG/ADV. Det kan lika gärna vara så att NEG/ADV har mer än en placeringsmöjlighet: före eller efter subjekt. Om så är fallet förklaras varför de nominalfrasformade subjekten ser ut att kunna placeras före eller efter NEG/ADV, såsom i (1b) ovan, men det förblir oklart varför pronomen, och i synnerhet svaga pronomen, oftast, men inte alltid, måste föregå NEG/ADV i mittfältet. I (3) nedan återger jag från Garbascz (2014) ett

³ Observera att jag i det följande kursiverar subjekt och fetmarkerar verb i de angivna exemplen. Märk att jag i exempel (2) understryker objekt för att tydligare belysa likheten mellan objektsflytt och subjektsflytt.

exempel på placering av ett svagt subjektspronomen efter negationen i en norsk *att*-bisats.⁴

(3) ... att ikke *mann får* denn på plass. (No.)

ORDNING: N-SPRON

I den generativa litteraturen noterar jag ett par liknande exempel på ordningen N-Spron (dvs. subjektspronomen efter negation), dels i huvudsatser med två verb, dels i bisatser av olika slag. (Exempel ges i avsnitt 1.2 nedan.) I sådana satser kan svaga subjektspronomen normalt inte placeras allra sist, utan det följs då, om inte annat, av ett verb. I denna artikel undersöks placering av subjektspronomen visavi NEG/ADV i *att*-bisats, därför att svaga subjektspronomen då aldrig riskerar att hamna allra sist i satsen vid ordningen N-Spron. Till detta återkommer jag i avsnitt 2 nedan.

Jag noterar också att det förekommer två huvudspår när det gäller den generativa forskningens analys av distributionen som illustrerats i (1) och (3) ovan: (i) vissa subjektspronomen måste flytta förbi NEG/ADV, därför att de är fonologiskt svaga; (ii) vissa subjektspronomen måste flytta till en subjektsposition före NEG/ADV i mittfältet, därför att pronomen tillför särdrag som måste elimineras under deriveringen av en sats. Fördelen med (i) är att det förklarar den kanoniska ordningen i (1d) ovan, men det förklarar inte de fall där svaga subjektspronomen följer NEG/ADV, såsom i (3) ovan. Med (ii) kan både den kanoniska ordningen Spron-N (dvs. subjektspronomen före negation) och de nämnda undantagen förklaras. Den senare förklaringen är dock konceptuellt sett mer kostsam, därför att det krävs att man antar mer än en subjektsposition. I denna artikel utgår jag från en modell med mer än en subjektsposition därför att det är teoretiskt och empiriskt motiverat. Till detta återkommer jag i avsnitt 2 nedan.

Subjektspronomen är inte endast förknippade med speciell fonologi eller speciell informationsstrukturell status, vars betydelse i sammanhanget har påpekats av tidigare forskning (se Andréasson 2007), utan de är också vanligen förknippade med en viss semantisk status, nämligen

⁴ NB: Garbacz (2014) återger dialekttranskriberingen (kirkenes_03gm). Exemplet finns också översatt till bokmål i NDC (Nordic Dialect Corpus): ... *at ikke man får den på plass*.

animacitet. Denna egenskap har inte ägnats särskilt mycket uppmärksamhet i litteraturen om subjektsflytt, men det finns flera skäl att undersöka om den påverkar subjektsplaceringen visavi NEG/ADV i mittfältet. Ett skäl är att tidigare forskning antytt att mittfältsplacering av subjekt i skandinaviska språk är ”sensitive to *semantic* factors [min kursivering]” (se t.ex. Sigurðsson 2000:83), eller att ”ordningen mellan adverbial och subjekt bestäms av *semantiska* och informationsstrukturella faktorer [min kursivering]” (Andréasson och Larsson, opublicerad). Lägg därtill att typologisk forskning observerat att en slags animacitetshierarki tycks påverka placering av subjekt och objekt i många av världens språk (se t.ex. Hopper & Thompson 1980 och Dahl & Fraurud 1996).⁵

1.2 Ordningen mellan subjektspronomen och NEG/ADV i mittfältet

Tidigare forskning har riktat stor uppmärksamhet mot placering av nominalfrasformade subjekt visavi NEG/ADV i mittfältet, och specificitet och definithet har hävdats vara betydelsefulla komponenter i sammanhanget (se t.ex. Bentzen 2009 och Andréasson 2007). Att den tidigare forskningen intresserat sig mer för placering av nominalfrasformade subjekt än placering av subjektspronomen beror antagligen på att subjektspronomen endast följer NEG/ADV i mycket begränsad utsträckning. Subjektspronomen > NEG/ADV (Spron-N) är den kanoniska ordningen, och den omvända ordningen, dvs NEG/ADV > subjektspronomen (N-Spron), förekommer alltså mycket sällan. En jämförelse mellan förekomster av ordningen Spron-N och förekomster av ordningen N-Spron i det svenska materialet i *Nordic Word Order Database* (NWD)⁶ är upplysande i sammanhanget:

- (4) a. Igår **tog** *hon* inte bussen till jobbet. (Sv.)
ORDNING: Spron-N, 125 av 125, dvs. 100 %

⁵ Även Thráinsson (2001) kan nämnas. Han påpekar att bedömningen av objektsflytt vid dubbelobjektkonstruktioner i isländska bl.a. påverkas av objektens animacitet (s. 153).

⁶ NWD omfattar över 50 000 inspelade satser från alla de skandinaviska språken. Data till korpusen har samlats in genom fältarbete och kontrollerade produktionsexperiment. Läs mer i Lundquist m.fl. (2019) som finns tillgänglig genom följande länk: <https://journals.uio.no/NALS/issue/view/676> (hämtad 2020-06-04).

b. Igår **tog** inte *hon* bussen till jobbet.

ORDNING: N-Spron, 0 av 125, dvs. 0 %

Det finns emellertid några studier som presenterat data som indikerar att svaga subjektspronomen inte alltid måste föregå NEG/ADV, och jag noterar att subjektspronomenet aldrig står allra sist i satsen i de exempel som jag har påträffat i litteraturen. Till exempel presenterar Bentzen (2014a, 2014b) exempel från nutida norska; i (5) nedan återges Bentzens (2014a, 2014b) exempel. Märk dock att konstruktionen är speciell: satsen har för det första V3-ledföljd, och *kanskje* har för det andra tvetydig status avseende ordklass. Poängen är enbart att med ett minimalt par från litteraturen visa att ordningen N-Spron inte är utesluten i nutida norska. Jag återger andra, mindre tvivelaktiga, exempel strax.

(5) a. Kanskje ikke *han* **kommer**.

(No.)

b. Kanskje *han* ikke **kommer**.

Subjektspronomenet i (5a) ovan måste inte uttalas med betoning, enligt Bentzen (2014), och därmed ger exemplen en fingervisning: svaga subjektspronomen kan stå på båda sidor om NEG/ADV i det norska mittfältet. Faarlund m.fl. (1997) skriver att det inte är vanligt i norska med ”[p]lasseringa av trykklett subjekt etter adverbial”, men ”[n]okre dialekter ... kan ha trykklett subjekt etter adverbial i midtfeltet” (s. 881). Flera exempel på ordningen N-Spron i norska dialekter ges i Østbø Munchs (2013) avhandling, och Westergaard (2011) hävdar att norska L1-inlärare faktiskt generellt föredrar att ha subjektet (oavsett form) efter NEG/ADV under en viss tid i barnets språkinlärningsperiod (se dock Waldmann 2013 för motsägende resultat utifrån ett svenskt material).

Även i litteraturen om subjektsplassering i svenska påpekas att ordningen N-Spron är möjlig med svaga subjektspronomen hos vissa talare (se t.ex. Andréasson 2007:155, not 3). Teleman m.fl. (SAG, 1999, IV:95, fotnot 1) tar upp två exempel, bl.a. det som återges i (6) nedan⁷, och författarna skriver i sammanhanget att ”[v]issa språkbrukare accepterar ett obetonat modalt satsadverbial framför ett obetonat pronominellt subjekt”. Det tycks alltså vara så att subjektspronomen inte

⁷ Författarnas andra exempel har subjektet mellan *väl* och *inte*: ”[...] fri invandring är väl *det* inte” (SAG, 1999, IV:95, fotnot 1)

alltid måste vara fonologiskt starka för att få följa NEG/ADV i det norska och svenska mittfältet.

- (6) På torsdag **kan** {väl/ju} *vi åka* till stan. (Sv.)

ORDNING: ADV-Spron

Garbacz (2014) observerar därutöver att ordningen N-Spron förekommer i bisatser av olika slag. Med några exempel från *Nordic Dialect Corpus* (NDC) visar han att svaga subjektspronomen kan följa NEG/ADV i olika typer av adverbiala bisatser och *att*-bisatser. (Till NDC återkommer jag nedan.) Märk att variationen förekommer i alla de fastlandsskandinaviska språken, om än i olika utsträckning och i olika bisatstyper (se t.ex. Brandtler 2008, Garbacz 2014). Nedan återger jag två exempel som Garbacz (2014) använder för att illustrera N-Spron med svaga subjektspronomen i bisatser i fastlandsskandinaviskt talspråk.⁸

- (7) a. ... når ikke *man har* børn så ... (Da.)
b. ... att inte *en får sitta* när en kommer fram. (Sv.)

ORDNING: N-Spron

Till detta kan läggas att Garbacz (2014) med fyra norska talspråksexempel illustrerar att olika slags adverbial kan föregå ett subjektspronomen i norska. Nedan återger jag ett av Garbacz (2014) exempel. I detta föregås subjektspronomenet av ett temporalt adverbial. Jämför exemplet på svenska i (6) ovan, där ett modalt adverbial föregår subjektspronomenet.

- (8) ... visst no *vi finn* ett dyr somm e sykt (No.)
om nu vi finner ett dyr som är sjukt
'... om vi nu råkar stöta på ett dyr som är sjukt'

ORDNING: ADV-Spron

Garbacz (2014) anmärker också att när han testar ordningen N-Spron i danska, norska och svenska bedömer norska (och i viss mån också svenska) informanter ordningen vara bättre om N-Spron = *ikke/inte den* jämfört med om N-Spron = *ikke/inte vi*: (a)-exemplen i (9) och (10)

⁸ Garbacz (2014) danska exempel är från dialekten som talas på ön Falster.

accepteras generellt av fler norska informanter jämfört med (b)-exemplen i (9) och (10). Till denna observation återkommer jag i avsnitt 2 nedan.

- (9) a. Vi spikade fast tavlan för att inte *den skulle ramla* ner. (Sv.)
b. Det var på den tiden då inte *vi hade* TV/bredband.
- (10) a. Så limte vi den til hylla for at ikke *den skulle falle* ned. (No.)
b. Det var dengang da ikke *vi hadde* fjernsyn.

ORDNING: N-Spron

Vad gäller placering av subjektspronomen visavi adverbial i det danska mittfältet ska jag kort nämna en komplikation: i de få fall då subjektspronomen följer adverbial verkar det huvudsakligen röra sig om det negerande adverbialet *ikke*, och bisatsinledarna *hvis* och *om* verkar kunna bilda en konstituent tillsammans med *ikke* (se Bentzen 2014, Garbacz 2014 och Østbø Munch 2013). Ordningen N-Spron är mer begränsad i danska än i norska och svenska. Subjekt står, som sagt, nästan uteslutande före NEG/ADV i mittfältet i danska (se t.ex. Holmberg 1993, Svenonius 2002 och Bentzen 2014), och det är svårare att finna undantag i litteraturen om danska. Jensen (1995) visar ett par exempel på N-Spron i *att*-bisatser, men hon menar att ordningen endast förekommer vid en viss typ av adverbial, t.ex. negation. I exempel (11) nedan återges två exempel från Jensen (1995, s. 80 och s. 87).

- (11) a. Ja, der er også en skam at ikke *man har gemt* sådan nogen (Da.)

ORDNING: N-Spron

- b. ... *at beklageligvis *vi kommer* for sent.

ORDNING: ADV-Spron

Østbø Munch (2013:121) föreslår att negationen (*ikke*) är svag och att den kan bilda en konstituent med enstaviga verb och enstaviga bisatsinledare i danska. Mot bakgrund av detta förslag kan (11a) förstås så att negationen i (a)-exemplet, men inte det modala adverbialet i (b)-exemplet, kan klitisera till *at* så att leden tillsammans bildar en konstituent (*at=ikke*). Förslaget medför intressanta förutsägelser, bl.a. att det huvudsakligen ska

vara ett adverbial med en viss fonologi (och frekvens) före svaga subjektspronomen vid ordningen N-Spron i danska. (Till detta återkommer jag i avsnitt 2 och 3 nedan.) Detta skulle i viss mån också kunna överföras på det norska och svenska placeringsmönstret, men det kan dock inte förklara varför (a)-exemplen bedöms vara bättre än (b)-exemplen i (9) och (10) ovan.

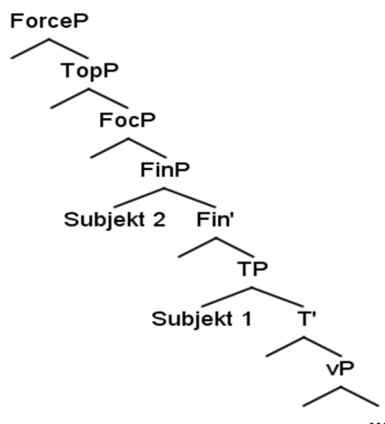
Sammanfattningsvis indikerar exemplen i (5)-(11) ovan att svaga subjektspronomen (såsom *man/en*) i begränsad utsträckning kan följa negation i mittfältet i danska, norska och svenska. Exemplen indikerar därtill att (i) egenskaper hos adverbial kan påverka placeringsmönstret, (ii) att svaga subjektspronomen inte gärna placeras allra sist i satsen, samt (iii) att skillnader mellan subjektspronomen (t.ex. mellan *den* och *vi*) kan vara betydelsefulla i sammanhanget. I denna undersökning studerar jag det sistnämnda. I följande avsnitt preciserar jag närmre undersökningens teoretiska och metodologiska utgångspunkter. Därpå beskriver jag materialet, och så presenteras undersökningens resultat. Sist diskuterar jag min tolkning av resultaten.

2 Undersökningen

I utgångsläget antar jag två positioner för subjekt i mittfältet i fastlandsskandinaviska språk. I undersökningen testas huruvida ordningen N-Spron kontra Spron-N i mittfältet är känslig för subjektspronomenets animacitet, eller närmare bestämt huruvida subjekt med levande och subjekt med icke-levande referent placeras i olika positioner i mittfältet. I syfte att testa detta exciperar jag strängarna [*att*-negation-pronomen] och [*att*-pronomen-negation], främst ur talspråkskorpusen NDC (med data på danska, norska och svenska), men också ur en korpus med talspråksnära texter: Bloggmix 2016/2017 (med data på svenska). Därtill söker jag på strängarna [subjunktion-pronomen-negation] och [subjunktion-negation-pronomen] för att få fram ett mer omfattande material på danska, dels ur NDC och dels ur en korpus med skriftspråklig prägel, nämligen KorpusDK.

2.1 Teoretiska och metodologiska överväganden

Tidigare forskning inom det generativa paradigmet har föreslagit några olika satsstrukturmodeller för att kunna ge en preciserad beskrivning av (och i viss mån förklara) varierande mittfäldsplacering av subjekt visavi NEG/ADV i mittfältet i fastlandskandinaviska språk. Utifrån Rizzi (1997) och Holmberg (1993) föreslår exempelvis Holmberg och Platzack (2005) – hädanefter H&P – en expanderad C-domän (med projektionerna ForceP, TopicP, FocusP och FinP), dvs. en satsstrukturmodell med (åtminstone) två positioner för subjekt: en lägre (spec-TP) och en högre (spec-FinP), vilka jag kallar Subjekt 1 och Subjekt 2 i träd diagrammet i Figur 1 nedan:⁹

Figur 1 *Satsstruktur i mittfältet* (efter Holmberg & Platzack 2005:433)

Utifrån Ernst (2002) argumenterar H&P (2005) dessutom för att NEG/ADV kan adjungera till TP (och verbfrasen, dvs. vP i träd diagrammet). På så vis kan man med denna modell ge en preciserad formell beskrivning av

⁹ Även Thráinsson (2007) använder en satsstrukturmodell med (åtminstone) två positioner för subjekt, en i T- och en i C-domänen. Ett argument för detta är att nutida isländska tillåter s.k. transitiva expletivkonstruktioner i bisats, dvs. konstruktioner med ledföljden: subjunktion > *formellt subjekt* > **finít verb** > (Adv) > *egentligt subjekt* > (Adv) > **infinit verb**. I dessa fall placeras ett slags subjekt före och ett slags subjekt efter det finita verbet som kan antas stå i Fin' (se Figur 1 ovan).

subjektsplacering mellan två NEG/ADV, såsom i exempel (12) nedan.¹⁰ Exemplet kan preliminärt beskrivas så att subjektspronomenet står kvar i Subjekt 1, dvs. spec-TP, mellan två adverbial som adjungerats till TP respektive vP.

[Kontext: Jag har börjat tappa tålamodet och säger saker till honom] (Sv.)

(12) ... som [^{FinP} [^{TP} förmodligen [^{TP} *man* [^{vP} inte [^{vP} **ska säga**]]]]]

ORDNING: ADV-Spron-N

H&P:s modell har flera förtjänster. Att danska nästan enbart tillåter ordningen Subjekt-NEG/ADV i mittfältet kan ges en internteoretisk förklaring: den högre av de två subjektspositionerna (dvs. Subjekt 2) utgör kanonisk subjektsposition i danska, medan den lägre (dvs. Subjekt 1) utgör kanonisk subjektsposition i norska och svenska (se t.ex. Østbø Munch 2013 för teoretiska detaljer vid ett sådant förslag). Därtill kan Garbacz (2014) observation att de norska informanternas bedömning av ordningen N-Spron varierar beroende på subjektstyp (dvs. *den* kontra *vi*) naturligt knyts till särdrag som matchas i antingen Subjekt 1 eller Subjekt 2.

En kritik mot H&P-modellen i Figur 1 ovan är att den är konceptuell kostsam. Den innehåller nämligen projektioner som inte alltid realiseras. Det kan därför vara lockande att tillämpa en enklare satsstrukturmodell som endast har en subjektsposition, dvs. Subjekt 1 i Figur 1 ovan. Platzack (2011) tillämpar en sådan modell, och utifrån Ernst (2002) argumenterar Platzack för att adverbial kan adjungera till TP och vP. Därmed kan alltså också den enklare modellen som han föreslår hantera ordningen ADV-Spron-N, såsom i det svenska exemplet i (12) ovan. Med den enklare modellen får man dock svårt att hantera att subjekt nästan uteslutande föregår NEG/ADV i danska, medan subjekt i norska och svenska har friare distribution. Lägg därtill att det med en enklare modell inte är uppenbart hur Garbacz (2014) observation ska förklaras. Med detta för handen

¹⁰ Exemplet är autentiskt och har hämtats från forumet "Allt för föräldrar". Det påträffades genom en enkel sökning på "förmodligen *man* inte" i Google, dvs. ordningen Adv-Spron-N, vilket endast gav sju träffar totalt. I jämförelse ger en sökning på "*man* förmodligen inte" (Spron-Adv-N) ca 27 000 träffar, och en sökning på "förmodligen inte *man*" (Adv-N-Spron) ger ca 25 000 (2020-06-04). Hur många av dessa träffar som är relevanta/irrelevanta har jag inte kontrollerat.

väljer jag att i den föreliggande undersökningen utgå från H&P:s (2005) modell, dvs. modellen i Figur 1 ovan.

Utöver det utgår jag från Sigurdsson (2000:83) som hävdar att mittfältsplacering av subjekt i skandinaviska språk är ”sensitive to *semantic factors* [min kursivering]”, samt Andréasson och Larsson (opublicerad) som skriver att ”ordningen mellan adverbial och subjekt bestäms av *semantiska* och informationsstrukturella faktorer [min kursivering]”.¹¹ En semantisk faktor som potentiellt ligger i Garbacz (2014) observation är animacitet hos subjektspronomen: ordningen N-Spron bedömdes vara bättre om subjektspronomenet var *den* (3PERS.SG) jämfört med om subjektet var *vi* (1PERS.PL). I sammanhanget ska jag dock understryka att jag av operativa och utrymmesmässiga skäl betraktar animacitet som en enkel binär kategori, dvs. en kategori där pronominella subjekt antingen har [+animat] eller [-animat]. Med den här definitionen har exempelvis *vi* [+animat], medan *det* har [-animat]. Detta är helt klart en förenkling, och animacitet har i tidigare forskning behandlats mer uttömmande. Exempelvis utgår Dahl och Fraurud (1996:47) från en animacitetshierarki där människor skiljs från andra djur på ett mer elaborerat sätt.

Animacitet hos subjektspronomen har mig veterligen inte undersökts av tidigare forskning om subjektsplacering i mittfältet i skandinaviska språk, vilket motiverar en begränsad undersökning av det här slaget. Vid utgångsläget ställer jag mot bakgrund av H&P:s modell i Figur 1 ovan upp följande hypotes (H), vilken medför forskningsfrågorna (i) och (ii) nedan:

(H) Subjektsplacering före/efter negation, dvs. i spec-FinP respektive spec-TP, påverkas av subjektets animacitet

- (i) Vilka pronominella subjekt placeras efter negation i mittfältet?
- (ii) Vilka pronominella subjekt placeras före negation i mittfältet?

Om [$\pm$ animacitet] hos subjektet påverkar placeringen i förhållande till negation i mittfältet borde (åtminstone två) olika pronomentyper, dvs. animata (såsom *du* eller *vi*) och inanimata (såsom *det* eller *den*), grupperas på endera sidan om negationen, dvs. i spec-FinP (dvs. Subjekt 2) respektive spec-TP (dvs. Subjekt 1) i Figur 1 ovan. Alltså borde pronomen som har animat referens, såsom *han* eller *hon*, ha annorlunda distribution

¹¹ Vilka semantiska faktorer som avses mer specifikt framgår inte.

jämfört med pronomen som inte har inanimat referens, såsom *det* eller *den*. Vissa pronomen kan emellertid ha antingen animat eller inanimat referens, såsom *det*, *den* eller *de*. Referensen hos dessa pronomen definierar jag genom att söka igenom den omgivande kontexten efter pronomenets korrelat.

Pronomenet *det* är vidare speciellt eftersom det förutom att vara referentiellt också kan vara helt betydelsestomt (s.k. icke-referentiellt subjekt), såsom vid väderverb (*det regnar*), eller dela referens med ett annat led i samma sats (här kallat koreferentiellt subjekt) vid konstruktion med formellt plus egentligt subjekt (*det ligger en hatt på trappan*). I näranalysen i avsnitt 3 nedan diskuterar jag de tre referentialitetstyperna hos *det* och hur de påverkar fördelningen av animata kontra inanimata subjekt i förhållande till negation.

Vad gäller adverbial exciperar jag enbart negerande adverbial, dvs. *inte/ikke*, för att på så vis få ett omfattande och enhetligt material. Därmed följer dock komplikationen att negerande adverbial kan ha satsnegerande (SA-NEG) eller lednegerande funktion (LED-NEG), se exempel (13a) respektive (13b) nedan, vilka hämtats från Andréasson (2007:23–26). En satsnegation ändrar satsens betydelse, medan en lednegation endast ändrar betydelsen hos ett visst led (jfr SAG 1999, band IV:194f).

- (13) a. Cecilia **tvättar** inte din bil. ($\neq$ Cecilia tvättar din bil) (Sv.)
b. Cecilia **tvättar** din inte helt rena bil. (= Cecilia tvättar din bil)

(a)-exemplet = SA-NEG

(b)-exemplet = LED-NEG

Dessutom kan negerande adverbial, liksom andra adverbial, fungera fokuserande. Detta gäller såväl satsnegation, se (14a) nedan, som lednegation, se (14b) nedan, och vanligtvis bildar adverbial och det fokuserade leDET tillsammans en konstituent. Det är dock inte alltid självklart huruvida det rör sig om satsnegation eller lednegation vid fokuserande funktion, se ett exempel i (14c) nedan. Exempelen i (14) har hämtats från SAG (1999, band IV:195).

- (14) a. Inte ens Bank of England **är** immun. (Sv.)
b. Inte minst offensivt **imponerade** de.
c. Bengt **kommer** inte på lördag.

- (a)-exemplet = Fokus + SA-NEG
- (b)-exemplet = Fokus + LED-NEG
- (c)-exemplet = Tvetydigt

Exempel (c) kan tolkas på åtminstone två sätt: Bengt kommer, men inte på lördag. I detta fall rör det sig om en lednegation som fokuserar prepositionsfrasen *på lördag*, medan satsbetydelsen bevaras: *Bengt kommer*. Den andra tolkningen är att Bengt inte kommer överhuvudtaget, och i så fall rör det sig om en satsnegation. Ofta, men inte alltid, framgår det av kontexten eller av betoning på det fokuserade ledet om det är fokus + lednegation som avses.

En komplikation i sammanhanget är att när ett adverbial har fokuserande funktion kan det placeras antingen före eller efter ledet som fokuseras, vilket innebär att t.ex. ett subjektspronomen och ett adverbial kan utgöra en konstituent tillsammans, oavsett deras inbördes ordning i mittfältet. I exempel (15) nedan, som hämtats från Garbacz (2014), fokuseras subjektspronomenen *dæi* ('de') förmodligen av det efterföljande adverbialet *au* ('också').

- (15) e **lura** på åmm jeddna *dæi* æu **hade** oenninga. (No.)
jag funderade på om möjligen de också hade o-ändelser
 'Jag funderade på om möjligen de också hade o-ändelser'

ORDNING: ADV-Spron-ADV

Om subjektspronomenet fokuseras av efterföljande *au* får vi kontrastiv läsning: subjektet har, liksom några/någon annan, egenskap Y, dvs. o-ändelser. I dessa fall läggs betoning normalt på adverbialet. För att kunna avgöra huruvida negationen (eller andra adverbial) i mitt material har fokuserande funktion kommer jag att lyssna efter betoning och/eller närläsa kontexten. I huvudmaterialet lägger jag störst vikt vid att lyssna till uttalet i ljudfiler i tvetydiga fall (se avsnitt 2.2 nedan angående huvudmaterialet från NDC). ADV/NEG som har fokuserande funktion benämner jag hädanefter fokusadverbial.

Ovan nämnda komplikationer överskuggar emellertid inte förtjänsten med att endast exciperera negerade satser. Materialet blir på så vis omfattande, eftersom negationen är ett mycket frekvent adverbial. Förutom det väljer jag att avgränsa undersökningen så att jag endast

excerperar negerade *att*-bisatser. Jag söker igenom texter med hjälp av följande strängar:

A. att>*pronomen*>negation

B. att>negation>*pronomen*

(Söksträngar till No.+Sv.)

Med de angivna strängarna söker jag på den kanoniska ordningen för subjektspronomen i negerade *att*-bisatser (A = Spron-N), vilket sedan jämförs med den mera begränsade omvända varianten (B = N-Spron). Skälet till att jag avgränsar min undersökning till just *att*-bisats är att jag på så vis försäkrar mig om att subjektspronomenet alltid följs av något annat led, vilket utifrån de exempel som jag påträffat i litteraturen verkar vara betydelsefullt när svaga subjektspronomen följer NEG/ADV. Subjektspronomenet följs vanligtvis av det finita verbet (eller av adverbial + det finita verbet) i *att*-bisats.¹² *Att*-bisatser ska emellertid förstås i vid mening i min undersökning: *att*-bisats omfattar alla bisats-typer som innehåller ordet *att*. Detta innebär att t.ex. *fordi at* och *så at* (dvs. kausala och konsekutiva bisatser) också räknas in i materialet.

Här ska jag dock också påpeka att sträng B är förbunden med några söktekniska bekymmer: strängen kan ge en hel del irrelevanta träffar, såsom belägg där pronomenet *den* eller *det* egentligen är en artikel som ingår i en större nominalfras, därför att taggningen i korpusen är felaktig. Alla irrelevanta träffar, dvs. träffar där pronomenet inte fungerar som subjekt i satsen, rensar jag bort. Strängarna A och B är dock att föredra framför mer precisa strängar med t.ex. <verb> efter pronomen, eftersom A och B fångar upp eventuella belägg med adverbial efter subjektspronomenet.

I min genomsökning av danska korpusar söker jag på modifierade versioner av strängarna A och B ovan, eftersom A och B ovan, som förväntat, inte ger särskilt många träffar på danska. Mer specifikt har jag sökt på strängar där jag ersatt ordet *at* med ordklass, dvs. <subjunktion>, och jag kallar dessa strängar A1 och B1.

¹² Förvisso kan *att*-bisatser ibland konstrueras med inversion, dvs. med ordningen finit verb > subjekt, men det bortser jag från i detta sammanhang därför att söksträngarna förhindrar att jag får sådana träffar.

A1: subjunktion>*pronomen*>negation

B1: subjunktion >negation>*pronomen*

(Söksträngar till Da.)

Dessa strängar medför dock att flera faktorer måste beaktas såväl i excerperingen som i diskussionen av det danska materialet. Till exempel får jag träffa med bisatser inledda av *hvis* och *om*, vilket, som ovan nämnts, tillsammans med negationen kan analyseras som en enda konstituent. Träffar på *hvis+ikke* eller *om+ikke* sorterar jag bort från det danska materialet.

Sammanfattningsvis har undersökningen följande teoretiska utgångspunkter: (a) det finns (åtminstone) två subjektspositioner i mittfältet, spec-FinP och spec-TP (här även kallade Subjekt 2 respektive Subjekt 1); (b) animata och inanimata subjekt förväntas grupperas på endera sidan om negationen, dvs. placeras i antingen Subjekt 2 eller Subjekt 1. Därutöver har undersökningen följande metodologiska utgångspunkter och avgränsningar: jag excerperar endast exempel på ordningen Spron-N och N-Spron i bisatser, huvudsakligen i *att*-bisats (i danska, norska och svenska) men också i andra bisatser i danska. Detta gör det möjligt att hålla vissa faktorer konstanta: svaga subjektspronomen står aldrig allra sist i satsen. I följande avsnitt beskriver jag materialet som ligger till grund för undersökningen. Därefter redovisar jag undersökningens resultat.

2.2 Materialet

Undersökningen är korpusbaserad, och materialet hämtas från följande korpusar: *Nordic Dialect Corpus* (från norska Textlab OiU); Bloggmix 2016 och Bloggmix 2017 (från svenska Språkbanken GU) och KorpusDK (från danska Det Danske Sprog- og Litteraturselskab). Dessa korpusar är av olika slag; de innehåller mer eller mindre muntligt präglat språk, eller mer eller mindre skriftligt präglat språk, och de har inte heller precis samma sökfunktioner. Detta påverkar inte bara jämförelserna mellan korpusar, utan troligen också resultaten i sig, vilket jag återkommer till nedan.

NDC, vari jag hämtar det primära undersökningsmaterialet, är en taggad talspråkskorpus med material från olika geografiska områden i det skandinaviska språkområdet. När mina sökningar i NDC genomförs

utgörs korpusen av totalt 2,7 miljoner tokens, och materialet på danska, norska och svenska utgörs av 2,5 miljoner tokens som producerats av sammanlagt 669 danska, norska och svenska informanter i varierande åldrar från 170 olika områden i de fastlandskandinaviska länderna. I denna korpus finns det möjlighet att lyssna på ljudfiler och läsa transkriberingar av insamlat talspråksmaterial från olika dialektala varieteter. Den här korpusen lämpar sig alltså väl för min undersökning: materialet gör det möjligt att bedöma uttalet av subjektspronomen, så att starka (dvs. betonade) kan skiljas från svaga (obetonade). Med andra ord jämför jag först och främst material (på danska, norska och svenska) från en och samma korpus, nämligen NDC.

Eftersom NDC emellertid innehåller mer data i den norska delen än i de danska och svenska delarna har jag valt att inkludera ytterligare delmaterial från svenska och danska korpusar. Vad gäller svenska har jag gjort kompletterande sökningar med Språkbankens sökverktyg Korp. Denna innehåller 379 olika delkorpusar, och av dessa har jag valt att endast söka i följande två: Bloggmix 2016 och Bloggmix 2017 (BM16/17). Dessa två har valts eftersom de innehåller texter som kan anses ha hög muntlig stilprägel (dvs. bloggtext), och därmed blir materialet från Bloggmix 2016/2017 mera jämförbart med det svenska materialet från NDC. Det ska dock understrykas att korpusarna inte kan likställas helt och hållet, och de är dessutom inte jämförbara i fråga om storlek: totalt utgörs Bloggmix 2016/17 av 18,3 miljoner tokens, medan den svenska delen av NDC endast utgörs av ca 377 000 tokens.¹³

Det sekundära materialet på danska hämtas från KorpusDK, vilket är en korpus som är sammansatt av två delkorpusar: Korpus90 och Korpus2000. I dessa finns material från olika texttyper med mer eller mindre skriftspråklig prägel, bl.a. tidningstexter och texter från olika hemsidor. Detta gör att det danska sekundärmaterialet inte är ett särskilt lämpligt jämförelsematerial. När mina sökningar genomförs består KorpusDK av totalt 56 miljoner ord (2018-03-07), och den utgör således den största korpusen. Storlek och stil kan dock påverka resultaten, så materialet hanteras med försiktighet i min redovisning och diskussion nedan.

¹³ Att exkludera en av Bloggmix-korpusarna underlättar inte heller; när mina sökningar genomförs består Bloggmix 2016 av ca 17 miljoner tokens (2018-03-07), och Bloggmix 2017 består då av 1 miljon tokens (2018-03-07). Om jag enbart hade valt den senare hade jag dessutom fått ett mycket litet antal träffar (3 st.) med en av söksträngarna (dvs. söksträng B).

I samtliga korpusar finns möjlighet att söka på strängarna A och B ovan, men KorpusDK skiljer sig på en central punkt från NDC och språkbankens Korp: vissa pronomen (såsom indefinita pronomen *nogen/noget* och kvantifierarpronomen *alt/alle*) sorteras under kategorin ”Pronomen”, medan personliga pronomen (såsom *jeg, du, han, hun, den* osv.) sorteras för sig under kategorin ”Pers.pron”. Eftersom sökningarna med kategorin ”Pronomen” ger många irrelevanta träffar (med t.ex. demonstrativt pronomen som inte fungerar som subjekt) väljer jag att enbart söka med kategorin ”Pers.pron” i KorpusDK. Detta kan emellertid påverka resultaten i den meningen att det totalt sett kan finnas fler pronomen som normalt har animat referens än pronomen som kan ha inanimat referens i korpusen.

I följande avsnitt presenteras resultaten, och i samband därmed beskrivs och jämförs data utifrån exempel. I därpå följande avsnitt diskuterar jag giltigheten hos (H), och här diskuterar jag också några problem med den föreliggande undersökningen. Sist ger jag förslag på hur resultaten kan tolkas.

2.3 Resultat

Undersökningens resultat presenteras först i tabeller nedan. Därefter diskuterar resultaten. Eftersom jag söker på precis samma strängar i norska och svenska delen av NDC presenterar jag resultaten för norska och svenska tillsammans i tabell 1. I efterföljande tabell presenterar jag resultaten för de kompletterande sökningarna i de svenska korpusarna Bloggmix 2016/2017 (BM 16/17). Sist presenteras sökningarna i danska korpusar (dvs. danska delen av NDC och KorpusDK) i tabell 3 och tabell 4. Sökningarna ger följande resultat:¹⁴

¹⁴ På det norska NDC-materialet ger ett χ^2 -test med $\alpha = .05$ ett signifikant p-värde ($p=.0107$, $\chi^2=6.507$ $df=1$). Det indikerar att ordning är beroende av animacitet i norska. Testet kan inte utföras på det svenska NDC-materialet, men det ger ett icke-signifikant p-värde på det svenska sekundärmaterialet från BM16/17 ($p=.1568$, $\chi^2=2.004$ $df=1$). Utifrån signifikansberäkningarna tycks det alltså finnas en skillnad mellan norska och svenska. I avsnitt 3 nedan visar jag emellertid att denna skillnad försvinner när materialet har sorterats noggrannare.

Tabell 1. Subjektspronomen visavi negation i att-bisats (NDC: No. + Sv.)

Typ och språk	Sträng A	Sträng B	Totalt (N)
Animat (No.)	259 (87%)	38 (13 %)	297
Inanimat (No.)	87 (97 %)	3 (3 %)	90
Animat (Sv.)	41 (89 %)	5 (11 %)	46
Inanimat (Sv.)	16 (89 %)	2 (11 %) %)	18

Tabell 2. Subjektspronomen visavi negation i att-bisats (BM 16/17: Sv.)

Typ och språk	Sträng A	Sträng B	Totalt (N)
Animat (Sv.)	215 (85 %)	36 (15 %)	251
Inanimat (Sv.)	85 (91 %)	8 (9 %)	93

Tabell 3. Subjektspronomen visavi negation i att-bisats (NDC: Da.)

Typ och språk	Sträng A	Sträng B	Totalt (N)
Animat (Da.)	11 (74%)	4 (26 %)	15
Inanimat (Da.)	4 (80 %)	1 (20 %)	5

Tabell 4. Subjektspronomen visavi negation i att-bisats (KorpDK: Da.)

Typ och språk	Sträng A	Sträng B	Totalt (N)
Animat (Da.)	229 (90 %)	25 (10 %)	254
Inanimat (Da.)	71 (95 %)	4 (5 %)	75

Inte oväntat visar tabell 1 ovan att Spron-N är mycket vanligare än N-Spron i norska och svenska *att*-bisatser. Detta ligger helt i linje med vad tidigare forskning visat (se avsnitt 1 ovan). Därutöver visar tabellen att andelen subjektspronomen med animat referens (såsom *han/hun*) är procentuellt sett högre än andelen subjektspronomen med inanimat referent (såsom *den/det*) oavsett ordning. Jämför man fördelningen av animata och inanimata vid de olika ordningarna ser man också att de animata oftare än inanimata subjekt får följa negation i det norska men inte det svenska materialet från NDC. Till detta återkommer jag i avsnitt 3 nedan. I (16a) och (16b) nedan ger jag exempel på ordningen N-Spron i två norska *att*-bisatser, och i (16c) ger jag ett exempel på N-Spron i en svensk *att*-bisats:¹⁵

¹⁵ Notera att # markerar paus i dialekttranskriberingen av ljudfilen (aaseral_04gk)..

[Kontext: ja fårr det tykkje eg e så rart når du e messom åsdøl...]

Ja, för det tycker jag är så ovanligt när du, som är från Åseral ...

(16) a. att ikkje *du* **preka** adde **preka** # likkt # menn ... (No.)

att inte du snackar alla snackar likadant men ...

'... att inte du snackar, alla snackar likadant, men ...'

[Kontext: og jeg tror det kom av det der...]

(No.)

b. at ikke *han* **blei** kirkesanger.

[Kontext: det har, tycker jag, ett stort minus idag ...]

c. att inte *det* **finns** kvar.

(Sv.)

ORDNING: N-Spron

När det gäller uttal för subjektspronomen efter negation bedömer jag att de flesta av de norska beläggen uttalas utan betoning (32 av 41), vilket också gäller beläggen i (16) ovan, där betoningen snarare ligger på ett led som står efter det finita verbet (t.ex. *likt*) eller på det finita verbet självt (*blei*). I den svenska delen kan man inte lyssna på allt det inspelade materialet, utan där är endast en ljudfil tillgänglig. Därför undersökte jag kontexten i detta material, och min bedömning är att betoning på pronomenet inte är obligatorisk i något fall. Jag finner dock ett belägg med en negation som förmodligen ska analyseras som lednegation snarare än satsnegation. Till detta och liknande belägg i sekundärmaterialet återkommer jag i avsnitt 3 nedan. Med andra ord hävdar jag att flertalet belägg på ordningen N-Spron i primärmaterialet har en satsnegation som följs av ett svagt subjektspronomen.

I NDC finner jag totalt sett fler belägg i den norska delen (387 st.) än i den svenska (64 st.), och därför gör jag kompletterande sökningar i korpusarna Bloggmix 2016/2017 (för svenska). Resultaten för sökningar på strängarna A och B i Bloggmix 2016/2017 presenterades i tabell 2 ovan. Notera att sträng A ger över 10 000 träffar, medan sökningar på sträng B enbart ger 44 relevanta träffar totalt sett. Av detta skäl exciperar jag enbart de första 300 (relevanta) träffarna på sökningarna med sträng A, medan jag exciperar alla (relevanta) träffar från sträng B i Bloggmix 2016/2017.

Liksom tabell 1 visar tabell 2 att Spron-N är mycket vanligare än N-Spron i svenska *att*-bisatser. Tabell 2 visar därtill att subjektspronomen med animat referens är mer än dubbelt så vanligt som subjektspronomen med inanimat referens (251 st., dvs. 73 % jfr med 93 st., dvs. 27 %). När det gäller fördelningen animata kontra inanimata vid ordningen N-Spron syns endast en marginell skillnad (15 % jämfört med 9 %). I (13) ger jag tre exempel på N-Spron i svenska *att*-bisatser. Notera att (17a) och (17b) har ett subjektspronomen som står mellan negationen och ett annat adverbial i mittfältet, vilket jag återkommer till strax:

[Kontext: varför de bodde i hus som om de avkrävdes en förklaring till ...]

(17) a. att inte *de* också **bodde** i lägenhet. (Sv.)

[Kontext: Jag informerade henne om att det var dåligt ...]

b. att inte *jag* också **fick** provsmaka.

[Kontext: Jag försökte däremot att styra upp dagarna så...]

c. att inte *de* **blir fyllda** med BARA jobb !

ORDNING: N-Spron

När det gäller betoning och fokusadverbial i data på svenska (ur Bloggmix-korpusarna) har jag genom närläsning av kontexten bedömt att ungefär hälften av alla belägg med subjektspronomen efter negation (21 av 44) blir klart naturligare om pronomenet betonas. I exempel (17c) indikeras av versalerna i kontexten att subjektspronomenet inte ska negeras/fokuseras, medan kontexten till (17a) och (17b) indikerar att betoning ska läggas på ett fokusadverbial efter subjektet, dvs. *också*. I något fall noterar jag att språkbrukaren använt versal på pronomenet för att indikera att betoning, dvs. en kontrastiv läsning, är avsedd. Här behövs dock kompletterande undersökningar, eftersom det i flera fall är tvetydigt huruvida negationen negerar subjektet eller hela satsen. Till sådana fall återkommer jag i avsnitt 3 nedan.

Vid utgångsläget förväntade jag mig att få ett mycket litet material på danska. Därför har jag sökt med modifierade söksträngar dels i den danska delen av NDC, dels i KorpusDK för att på så vis utöka materialet. Resultaten från sökningarna i danska delen av NDC presenterades i tabell

3 och resultaten för sökningar i KorpusDK presenteras i tabell 4 ovan. De modifierade söksträngarna A1 och B1 har genererat lite mer material än sökningar på A och B (vilka får åtta respektive noll träffar i NDC), men det framgår i tabell 3 ovan att söksträngarna A1 och B1 inte ger särskilt många fler träffar: A + A1 ger 15 st. träffar totalt och B + B1 ger fem träffar totalt.

Tabell 3 och 4 ger tillsammans en fingervisning: fördelningen av animata kontra animata subjektspronomen skiljer sig endast marginellt. I (18) nedan återger jag samtliga belägg för söksträng B + B1 ur den danska delen av NDC. Notera återigen att ett belägg (dvs. (18b) nedan) innehåller ett subjektspronomen som står mellan negation och ett annat adverbial i mittfältet, och till detta återkommer jag i avsnitt 3 nedan.

- (18) a. når ikke *man* **har** børn [...] (Da.)
b. at ikke *de* pludselig **ramlede** in i toget.
c. når ikke *man* **har** noget selv [...]
d. når ikke *du* **har** noen børn.

[Kontext: nej, altså, man fick dreiet det ind...]

- e. så ikke *det* **var** alt for bondsk.

ORDNING: N-Spron

När jag lyssnar på beläggen från den danska delen av NDC finner jag att inga av de subjektspronomen som följer negation ovan uttalas med betoning. Inte heller finner jag några tydliga noteringar i transkriberingen som skulle tala för att pronomenet uttalas med betoning i det inspelade materialet. Vad gäller de negerande adverbialens funktion i (18) finner jag inget i kontexten som indikerar att subjektet ska läsas som negerat/fokuserat. Därför antar jag att negationen här ska analyseras som satsnegation.

Eftersom det danska materialet i NDC är mycket litet gjorde jag, som sagt, kompletterande sökningar med söksträng A+A1 och B+B1 i KorpusDK. Resultaten visades i tabell 4 ovan. Här ska jag dock påminna om två komplikationer: jag sorterar bort *hvis*- och *om*-bisatser, och jag söker inte i kategorin "Pronomen", utan endast i kategorin "Pers.Pron", vilket medför att vissa typer av pronomen (t.ex. *någon* eller *alla*) fallit bort. Detta tar jag hänsyn till genom att utesluta det danska materialet i

den sammanfattande diskussionen nedan. Notera att sökningar på sträng A+A1 ger över 40 000 träffar, medan sökningar på sträng B+B1 enbart ger 29 relevanta träffar totalt sett. Liksom vid hanteringen av Bloggmix-korpusarna exciperar jag ur KorpusDK endast de första 300 (relevanta) träffarna för söksträng A+A1 och alla (relevanta) träffar för söksträng B+B1. I (19a)–(19c) ger jag tre exempel på träffar med söksträng B+B1 i KorpusDK:¹⁶

[Kontext: dagsorden, og at hun forstår ikke en pind af det...]

(19) a. når ikke *vi vil være* med til at sikre den ene [...] (Da.)

[Kontext: Og han blev siddende, ville blive siddende nu...]

b. når ikke *de var kommet* som de havde sagt.

[Kontext: Vi trækker en cirkel om dit liv. Vogt din fodt...]

c. at ikke *den bliver* brudt. Hvis ikke du vil miste hende [...]

ORDNING: N-Spron

När det gäller danska data ur KorpusDK har jag endast gjort närläsningar av kontexten vid ordningen N-Spron, och mitt generella intryck är att tio av negationen kan analyseras som satsnegation, medan fem kan analyseras som lednegationer; övriga 14 är tvetydiga. Även här behövs alltså kompletterande undersökningar, eftersom det i flera fall är tvetydigt huruvida negationen negerar/fokuserar endast subjektet eller hela satsen. Till detta återkommer jag nedan.

Resultaten från sökningen i KorpusDK kan, som tidigare nämnts, inte utan vidare jämföras med NDC-resultatet, dels eftersom sökfunktionerna till den förra inte omfattar samma pronomen, dels därför att den förra är sammansatt av olika texttyper med mer eller mindre skriftspråklig stilprägel. I relation till resultaten från sökningar i det svenska materialet ger resultaten från sökningar i det danska materialet emellertid en finger-visning: animacitet verkar inte påverka subjectspronomenets distribution visavi negation. Resultaten från sökningar i det norska NDC-materialet skiljer sig dock, och i följande avsnitt granskar jag dessa resultat mera

¹⁶ Lisa Holm (p.k.) påpekar att exemplet i (19c) troligen inte är modern danska, utan det kan vara antingen ett bibelcitat eller en alludering på bibelspråk.

noggrant. I ljuset av ovan nämnda resultat diskuteras också giltigheten hos (H), och jag pekar ut några spår som kan vara värda att följa upp i framtida undersökningar.

3 Sammanfattande diskussion

Resultaten i frekvenstabellerna ovan är intressanta på flera sätt, men de är också en aning märkvärdiga: de norska resultaten från NDC uppvisar en skillnad på 10 procentenheter vad gäller fördelningen av animata kontra inanimata subjekt vid ordningen N-Spron i *att*-bisats, medan de danska och svenska resultaten endast uppvisar marginella (5–6 procentenheter) eller helt obefintliga skillnader. Att skillnaden är större i det norska materialet än i det övriga materialet kan emellertid vara en följd av att NDC huvudsakligen består av inspelat material på norska och att jag inte har uteslutit belägg med olika typer av *det*-subjekt. Exempel på de olika typerna, som nämndes i avsnitt 2.1 ovan, ges i (20a–d) nedan.

[Kontext: idag får jag nog fan springa till dass för...] (Sv., BM16/17)

(20) a. att inte *det* **ska bli** kladdigt mellan ballarna

det-TYP: icke-referentiell

[Kontext: ja det var et jernstykke som var så stort ...] (No., NDC)

b. at *det* ikke **gikk** gjennom

det-TYP: Referentiell

[Kontext: det var faktisk noen som gikk til sak fordi...] (No., NDC)

c. at *det* ikke **var** EU-sand på lekeplassen

det-TYP: Koreferentiell

[Kontext: får håpe det...] (No., NDC)

d. at *det* ikke **blir**.

det-TYP: Oidentifierbar

Pronomenet *det* kan fungera som en betydelsetom ”platshållare”, dvs. vara icke-referentiell, såsom i exempel (20a) ovan; *det*-subjekt kan också vara

referentiella, såsom i (20b) ovan, vari *det* = *et jernstykke* (se kontext), eller koreferentiella, såsom i (20c) ovan, vari *det* delar (inanimat) referens med det egentliga subjektet, dvs. *EU-sand*. I varje enskilt belägg har jag försökt identifiera referensen hos *det* utifrån den omgivande kontexten, men i en hel del fall är kontexten i mitt material så pass otillräcklig att det inte går att göra en helt säker tolkning; (20d) ovan är ett typexempel där kontexten är otillräcklig.

Av undersökningstekniska skäl inkluderade jag samtliga typer av *det*-subjekt som nämnts i (20) ovan vid excerperingen. En mindre anmärkningsvärd fördelning av animata kontra inanimata subjekt visavi negation utkristalliserar sig om man rensar bort alla utom den referentiella typen av *det*-subjekt ur det norska huvudmaterialet. Det rör sig då om en bortsortering av 78 st. *det*-subjekt.¹⁷

No. Spron-N = Totalt 269, varav 259 (96 %) animata och tio (4 %) inanimata.

No. N-Spron = Totalt 40, varav 37 (93 %) animata och tre (7 %) inanimata.

Nu framgår att skillnaderna faktiskt är marginella vid ordningarna Spron-N och N-Spron även i det norska NDC-materialet.¹⁸ Någon tydlig indelning av animata och inanimata subjekt före eller efter negation är det alltså inte tal om, utan subjektspronomen står ungefär lika ofta före som efter negation oaktat animacitet. Med detta för handen ligger det nära till hands att anta att animacitet inte påverkar benägenheten att placera subjekt på endera sidan om negationen. Det finns med andra ord inget i min studie som tyder på animacitet ligger bakom att norska (och i viss mån svenska) informanter accepterar ordningen N-Spron i högre utsträckning om subjektspronomenet utgörs av *den* (3PERS.UTR.SG) än om det utgörs av *vi* (1PERS.PL) i Garbacz (2014) studie.

Det vore emellertid förhastat att endast utifrån huvudmaterialet från NDC avfärda hypotesen (H) att subjektsplacering före eller efter negation

¹⁷ Detsamma kan göras på det svenska NDC-materialet, vilket då innebär att 15 st. *det*-subjekt sorteras bort: 14 st. före negation och en efter negation, så fördelningen blir 40 st. (88 %) animata före och fem (12 %) animata efter negation, och fem (83 %) inanimata före mot en (17 %) inanimat efter negation, dvs. en marginell skillnad på 5 procentenheter.

¹⁸ Nu kan χ^2 -test inte utföras på det norska NDC-materialet. Fischers exakta test på fördelningen efter bortrensningen av *det*-subjekt i det norska NDC-materialet ger dock ett icke-signifikant p-värde ($p=0.229$). Detta indikerar att ordning inte är beroende av animacitet i det norska NDC-materialet.

påverkas av animacitet. Materialet är nämligen magert avseende de inanimata subjekten: efter bortsorteringen av alla *det*-subjekt utom referentiella *det* finner jag endast 24 st. inanimata subjekt i NDC. En närmare titt på det svenska sekundärmaterialet från BM16/17 (totalt 344 belägg) är därför motiverad. Liksom tidigare rensas nu alla typer av *det*-subjekt utom den referentiella typen (se exempel i (20b) ovan) ur det svenska sekundärmaterialet; det rör sig om bortsortering av 59 st. ur Korp som efteråt består av totalt 34 st. inanimata subjektspronomen som fördelas så här avseende placering visavi negation:

Sv. Spron-N = Totalt 243, varav 217 (89 %) animata och 26 (11%) inanimata.

Sv. N-Spron = Totalt 44, varav 36 (82 %) animata och åtta (18 %) inanimata.

Skillnaden i detta material är visserligen något högre än i det norska huvudmaterialet från NDC (sju respektive tre procentenheter), men detta kan bero på att sekundärmaterialet innehåller flera osäkra fall där negationen kan tolkas som antingen (fokuserande) satsnegation eller (fokuserande) lednegation. Inte heller i det här materialet finns något som tyder på att animacitet påverkar subjektens distribution visavi negation.

En hel del negationer i materialet kan, som nämnts, analyseras som lednegationer vid ordningen N-Spron. I det danska, norska och svenska huvudmaterialet (från NDC) hävdar jag att det totalt sett inte rör sig om särskilt många oklara fall (ca tio st.). För Bloggmix 2016/2017 och KorpusDK rör det sig om betydligt fler negationer (ca 40 st.) som kan analyseras som lednegation, men här har jag enbart baserat min bedömning på närläsning av kontexten. I (21a–c) nedan ger jag några exempel där de negerande adverbialen troligen fungerar som lednegation, vilket ska jämföras med exempel på satsnegation, såsom i (21d) nedan:

[Kontext: Bloggare älskar att skylta men sanningen är den...]

(21) a. att inte *alla* faktiskt **har** råd. (Sv. BM16/17)

[Kontext: en notis här i bloggen när tävlingen är publicerad, men för...]

b. att inte *ni ska missa* den så tycker jag [...] (Sv., BM16/17)

[Kontext: intet og havde ingen steder at leve det magelige slotsliv fordi]

c. at ikke *hun blev* gift. (Da., KorpusDK)

[Kontext: ...ikke man kan læse en bog eller en avis. Eller...]

d. når ikke *man* **kan læse** underteksterne på tv. (Da., KorpusDK)

Förvisso indikerar kontexten i (21a) att det är subjektet *alla* som negeras (= *inte alla* utan *endast vissa* har råd), men det är inte alldeles självklart att det är en sådan läsning som är avsedd, se t.ex. (21b) eller (21c). Här menar jag att det behövs en systematisk testning av samtliga negerande adverb (se t.ex. Andréasson 2007:28–33 för testning och tydligare klassificering av adverbial). Därtill vill jag i detta sammanhang påpeka att man i en framtida undersökning också borde utöka materialet genom att söka efter fler adverbial än negation framför ett subjektspronomen.

Undersökningens huvudresultat indikerar alltså att (H) är falsk: animacitet, definierat som levande kontra icke-levande referent, påverkar inte subjektsplacering visavi negation. Möjligen kan det finnas distributiva skillnader mellan personböjningskategorierna, vilka inte fångas upp av min definition av animacitet, men jag lämnar åt framtida forskning att undersöka detta närmre. I linje med tidigare forskning visar resultaten också att svaga subjektspronomen inte alltid måste föregå adverbial i mittfältet, och jag påträffade enstaka fall med ett subjektspronomen placerat mellan två adverbial, såsom i (17a), (17b), (18b) och (21a) ovan, och även om dessa möjligen kan avfärdas som specialfall behövs vidare undersökningar för att säkrare kunna uttala sig om i vilken utsträckning subjektspronomen kan placeras mellan olika typer av adjungerade adverbial i mittfältet i danska, norska och svenska.

Av uppenbara skäl kan jag inte säga särskilt mycket om huruvida resultaten kan överföras på subjektsplacering visavi negation i huvudsatser. Utifrån tidigare forskning kan jag bara säga att det är troligt att subjektsplaceringsmönstret skiljer sig åt mellan huvudsats och bisats (samt mellan olika bisats typer). Det vore därför intressant att följa upp min studie genom en närmare undersökning av subjektsplaceringen visavi adverbial i huvudsatser med två verb i danska, norska och svenska. I sådana huvudsatser kan svaga subjektspronomen följa adverbial i mittfältet utan att hamna allra sist i satsen, så det skulle ge ett jämförbart material som sannolikt kan ge mer insikt om eventuella skillnader mellan subjectsplacering visavi negation i bisats kontra subjektsplacering visavi negation i huvudsats.

Referenser

- Anderssen, M. & Bentzen, K. 2012. Scandinavian object shift as IP-internal topicalization. I: *Nordlyd* 39, 1–23.
- Andréasson, M. 2007. *Satsadverbial, ledföljd och informationsdynamik i svenskan*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 7. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Andréasson, A. & Larsson, I. 2017. Subjektsplacering i svenskans och danskans moderna historia. (Abstrakt till sektionsföredrag vid *Svenskans beskrivning* 36. Uppsala 25-17 oktober 2017)
- Bentzen, K. 2007. *Order and Structure in Embedded Clauses in Northern-Norwegian*. (PhD), Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Bentzen, K. 2009. Subject Positions and their Interaction with Verb Movement. I: *Studia Linguistica* 63(3), 1–31.
- Bentzen, K. 2014a. Subject placement with respect to negation. I: *Nordic Atlas of Linguistic Structures (NALS)* 1. <http://tekstlab.uio.no/nals#/chapter/54>
- Bentzen, K. 2014b. Verb placement in clauses with initial adverbial *maybe*. I: *Nordic Atlas of Linguistic Structures (NALS)* 1. <http://tekstlab.uio.no/nals#/chapter/17>
- Brandtler, J. 2008. Om den relativa ledföljden mellan subjekt och negation i svenska bisatser. Ms. Lund: Lunds universitet.
- Cinque, G. 1999. *Adverbs and functional heads: a cross-linguistic perspective*. New York: Oxford University Press.
- Dahl, Ö. & Fraurud, K. 1996. Animacy in grammar and discourse. I: Fretheim, T. & Gundel, J.-K. (red.), *Reference and Referent Accessibility*. Amsterdam: John Benjamins, 47–64.
- Ernst, T. B. 2002. *The syntax of adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Faarlund, J. T. 1977. Transformational syntax in dialectology: Scandinavian word order varieties. I: Fretheim, T. & Hellan, L. (red.) *Papers from the Trondheim Syntax Symposium*. Trondheim: Lingvistisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Garbacz, P. 2014. Negation – Subject Embedded Word Order. I: *Nordic Atlas of Linguistic Structures (NALS)* 1. <http://tekstlab.uio.no/nals#/chapter/39>

- Holmberg, A. 1986. *Word order and syntactic features in the Scandinavian languages and English*. (PhD), Stockholm: Stockholms universitet.
- Holmberg, A. 1993. Two subject positions in IP in Mainland Scandinavian. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 52, 29–41.
- Holmberg, A. 1999. Remarks on Holmberg's Generalization. I: *Studia Linguistica* 53(1), 1–39.
- Holmberg, A. & Platzack, C. 1995. *The role of inflection in Scandinavian syntax*. New York: Oxford University Press.
- Holmberg, A. & Platzack, C. 2005. The Scandinavian Languages. I: Cinque, G. & Kayne, R. (red.), *The Comparative Syntax Handbook*. Oxford: Oxford University Press, 420–458.
- Hopper, P. J. & Thomson S. A., 1980. Transitivity in grammar. I: *Language* 56 (2), 251–299.
- Jensen, E. S. 1995. Neksusadverbialets placering i ledsætninger. I: *Nydanske Sprogstudier* 20, 77–90.
- Josefsson, G. 1992. Object shift and weak pronominals in Swedish. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 49, 59–94.
- Josefsson, G. 1994. Scandinavian Pronouns and Object Shift. I: van Riemsdijk, H. & Hellan, L. (red.), *Clitics: Their Origin, Status, and Position* (Eurotyp Working Papers), 81–122.
- Josefsson, G. 2003. Four myths about Object Shift in Swedish – and the Truth ... I: Delsing, L.-O. (red.), *Grammatik i fokus: festskrift till Christer Platzack den 18 november 2003 = Grammar i focus: festchrift for Christer Platzack 18 November 2003* (Vol. 2). Lund: Institutionen för nordiska språk, 199–206.
- Larsson, I. 2017. Variation och förändring i den nordiska verbfrasen. Ms. (Seminarieanteckningar 2017-09-20 från grammatikseminarium vid Göteborgs universitet)
- Lundquist, B., Larsson, I., Westendorp, M., Tengesdal, E. & Nøklestad A. (2019). Nordic Word Order Database: Motivations, Methods, Material and infrastructure. I: *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal*, 4 (1), 1–33.
- Nilsen, Ø. 1997. Adverbs and A-shift. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 59, 131.
- Platzack, C. 2011. *Den fantastiska grammatiken: en minimalistisk beskrivning av svenskan*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts.

- Rizzi, L. 1997. The Fine Structure of the Left Periphery. I: Haegeman, L. (red.), *Elements of Grammar. Handbook in Generative Syntax*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 281–337.
- Sigurðsson, H. A. 2000. The Locus of Case and Agreement. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 65, 65–108.
- Svenonius, P. 2002. Subject positions and the placement of adverbials. I: Svenonius, P. (red.), *Subjects, Expletives and the EPP*. New York: Oxford University Press, 201–242.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. 1999. *Svenska Akademiens Grammatik*. Band I–IV Stockholm: Norstedts.
- Thráinsson, H. 2007. *The syntax of Icelandic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thráinsson, H. 2001. Object Shift and Scrambling. I: Baltin, M. & Collins, C. (red.), *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*. Oxford: Blackwell. 148–202.
- Westergaard, M. 2011. Subject positions and information structure: the effect of frequency on acquisition and change. I: *Studia Linguistica* 65 (3), 299–332.
- Westergaard, M. R. & Vangsnes, Ø. A. 2005. Wh-Questions, V2, and the Left Periphery of Three Norwegian Dialect Types. I: *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 8, 117–158.
- Waldmann, C. 2013. Subjektsplacering i utveckling: om subjektsposition och informationsstruktur hos svenskspråkiga barn. I: Bihl, B., Andersson, P. & Lötmarker, L. (red.), *Svenskans beskrivning* 32. Karlstad: Karlstads universitet. 326–337.
- Østbø Munch, C. 2013. *North Germanic Negation. A Microcomparative Perspective*. (PhD), Universitetet i Tromsø.

Korpus

KorpusDK. <http://ordnet.dk/korpusdk> (mars 2018).

Nordic Dialect Corpus. <https://tekstlab.uio.no/glossa2/> (mars 2018).

Språkbanken Korp. www.spraakbanken.gu.se/korp/ (mars 2018).

Niornas reflexiver

Marit Julien

1 Inledning

Språkintresserade uttrycker ibland ett visst bekymmer över svenskans reflexiva pronomen. Det befaras att reflexiva pronomen är på väg att gå ur bruk och ersättas av icke-reflexiva pronomen. Man ser det till exempel i den nedanstående kommentaren från Språktidningens nätsidor:

Ett större problem än *de/dem* är faktiskt skillnaden mellan *sin*, *sitt*, *sina* och *hans*, *hennes*, *deras*. Det är nästan inga unga som begriper det i dag.
(<http://spraktidningen.se/blogg/de-dem-eller-dom>, 03.11.2016)

Frågan om eventuella pågående förändringar i användningen av reflexiva pronomen har också tagits upp av språkforskare. Här kan nämnas Tingsell (2007, 2010), Lundquist (2013) och Sundgren (2016). De håller nog inte med om att nästan inga unga begriper skillnaden – men de menar också att en förändring möjligen är på gång.

En slutsats i Tingsell (2007) var att en möjlig pågående förändring kan skönjas där possessiva icke-reflexiva pronomen ersätter possessiva reflexiver, främst i prepositionsfraser. I Tingsell (2010) jämförs dock resultaten från den undersökningen som rapporteras i Tingsell (2007) med data från 1700-talstexter, och det visar sig då, något överraskande, att 1700-talstexterna uppvisar ett liknande mönster som det Tingsell observerade hos ungdomar på 2000-talet. I Tingsell (2010) är slutsatsen därför att det nämnda mönstret har existerat i språket hela tiden, fast det avviker från det man nu uppfattar som gällande norm, och att det som i dag kan se ut som en förändring i själva verket inte representerar något nytt. Sundgren (2016), som också undersöker förhållandet mellan reflexiva och icke-reflexiva possessiva pronomen, drar däremot den slutsatsen att en förändring troligen är på gång, och att förändringstakten kommer att öka i när framtid. Lundquist (2013) å sin sida fokuserar på användningen av *sig*,

och han menar sig kunna identifiera en pågående förändring där *sig* hos vissa talare är ett detransitiviserande element tätt knutet till verbet.

Jag har genomfört en undersökning som man kan se som en uppföljare till alla de undersökningarna som nämns ovan. I min undersökning såg jag på fördelningen av reflexiva och icke-reflexiva pronomen i ett urval uppsatser från niornas nationella prov i svenska och svenska som andraspråk åren 2016 och 2017. Såväl uppsatser från ämnet svenska som uppsatser från ämnet svenska som andraspråk fanns med i urvalet, och de kom från skolor över hela Sverige. Mitt material är alltså bredare än det som har använts i tidigare undersökningar.

Det visar sig att flera olika tendenser kan hittas i mitt material. Å ena sidan använder eleverna ofta ett possessivt reflexivt pronomen i objekt som traditionellt istället står i bestämd form, till exempel *öppna sina ögon* istället för *öppna ögonen*. Å andra sidan väljer de ibland icke-reflexivt pronomen där det etablerade språkbruket kräver reflexivt pronomen, och det sker oftare i prepositionsfraser än i objekt. Det senare stämmer väl med Tingsells (2007:105) observation att vissa verkar uppfatta prepositionsfrasen som en syftningsram, eller *domän*, för reflexiver, och som en konsekvens av detta väljer de ett icke-reflexivt pronomen när korrelatet finns utanför prepositionsfrasen. Frekvensen av detta i mitt material är dock högre än vad Tingsell hittade, och det kan indikera att vi nu står vid början till en verklig förändring. En eventuell ökande användning av icke-reflexiva pronomen i prepositionsfraser är dessutom också förenlig med den förändringen som Lundquist (2013) postulerar, eftersom en konsekvens av en sådan förändring skulle vara att *sig* inte längre kan uppträda i prepositionsfraser.

Nedan presenteras först, i avsnitt 2, de etablerade normerna för reflexiv-användning i svenska så som de presenteras i SAG. I avsnitt 3 följer en mer detaljerad genomgång av de ovan nämnda arbetena: Tingsell (2007, 2010), Lundquist (2013) och Sundgren (2016). Därefter redogör jag, i avsnitt 4, för mitt material och för excerperingen innan resultaten presenteras och några tendenser i elevernas användning av reflexiver identifieras, och i avsnitt 5 visar jag hur man rent syntaktiskt kan förklara att en prepositionsfras kan fungera som syftningsram för reflexiver. Ett sammanfattande slutord avrundar artikeln.

2 SAG: Den etablerade användningen av reflexiver i svenska

De etablerade normerna för användning av reflexiva pronomen i svenska torde vara välkända. Jag kommer ändå här att presentera några huvudpunkter ur den genomgång av reflexivernas användning som finns i Svenska Akademiens grammatik (SAG), så att de kan tjäna som en bakgrund för den vidare diskussionen.

Enligt SAG (vol. 2, s. 326) är syftningsramen för ett reflexivt pronomen, alltså den syntaktiska ram som innehåller såväl det reflexiva pronomenet som dess korrelat, vanligen en finit sats. Korrelatet, det ledet som det reflexiva pronomenet syftar på, är normalt subjektet, medan det reflexiva pronomenet ingår i predikatsledet, vilket vill säga att det är eller ingår i ett satsled som intar en lägre syntaktisk position än subjektet. Ett av de exempel som ges visas i (1). Vi ser här att det possessiva reflexiva pronomenet *sina* ingår i objektet *sina trupper*, medan korrelatet är subjektet *Karl XII*.

- (1) Karl XII försåg sina trupper med proviant för två veckor.

SAG (vol. 2, s. 326) ger emellertid också exempel där syftningsramen är en nominalfras, som i (2), eller en infinitivfras, som i (3).

- (2) Ingers besök hos sin moster varade bara två timmar.
(3) Vi sa till Inger att PRO besöka sin moster.

I (2) fungerar nominalfrasen *Ingers besök hos sin moster* som syftningsram, och korrelatet för det reflexiva *sin* är possessorn *Ingers*. I (3) är korrelatet för det reflexiva *sin* det uttryckta subjektet för det infinita verbet *besöka*. Sådana icke-uttryckta subjekt analyseras gärna som pronomen utan fonologisk realisation, och de kan för tydlighetens skull benämnas som PRO, som jag har satt in i exemplet. I det här fallet kontrolleras PRO av *Inger*, som ingår i ett led i den överordnade finita satsen, men det är ändå PRO som är korrelat för *sin*.

SAG (vol. 2, s. 335) nämner vidare att i fall där infinitivfrasens predikationsbas anges av ett objekt eller bundet adverbial i den verbfras

där infinitivfrasen ingår, som SAG uttrycker det, kan ibland den överordnade finita satsens subjekt vara korrelat för ett reflexivt pronomen i infinitivfrasen. Med andra ord måste ett reflexivt pronomen i en infinitivfras inte alltid syfta på infinitivfrasens icke uttryckta subjekt, utan det kan istället syfta på subjektet i den överordnade satsen. Ett av SAG:s exempel återges i (4) (tillägget av PRO har gjorts av mig).

- (4) Per skickade ut Bengt för att PRO möta sin moster.

SAG (vol. 2, s. 335) noterar att här kan *sin* tolkas som *Bengts* eller *Pers*. Den förra tolkningen får vi om *sin* syftar på det icke uttryckta subjektet PRO, som kontrolleras av *Bengt*, medan den senare tolkningen blir resultatet om *sin* syftar på den överordnade satsens subjekt *Per*. I så fall är alltså hela den finita satsen syftningsram.

SAG (vol. 2, s. 338) noterar dessutom att ett reflexivt pronomen i ett icke-restriktivt prepositionsattribut i en nominalfras kan ”referera till hela nominalfrasens predikationsbas”, som SAG uttrycker det. Det vill säga att det reflexiva pronomenets korrelat är huvudordet i nominalfrasen, som i (5), där *sina* syftar på *boken*:

- (5) Den där boken med alla sina intriger älskade vi verkligen.

Slutligen nämner SAG (vol. 2 s. 343) att ett reflexivt pronomen i vissa fall kan ha sitt korrelat i en annan sats. Till exempel kan vissa talare acceptera konstruktioner som (6), där ett reflexivt pronomen i en relativsats syftar på subjektet i en överordnad sats.

- (6) Han har ingen som ser till sig nuförtiden.

I de följande avsnitten ska vi se att de normer som redovisats ovan inte alltid följs av alla svensktalande, och i samband med detta kommer det vara en central fråga om en förändring av normerna nu är på gång.

3 Nyare forskning på reflexivanvändningen i svenska

De undersökningarna av reflexivanvändningen i svenska som nämndes i inledningen kommer här att presenteras något mer detaljerat – Tingsell (2007, 2010) i 3.1, Sundgren (2016) i 3.2, och Lundquist (2013) i 3.3.

3.1 Tingsell (2007, 2010): En förändring tillbaka till det gamla?

Den mest omfattande nyare undersökningen av yngre talaresh användning av reflexiver i svenska är den som redovisas i Tingsell (2007). Tingsells informanter var gymnasieelever på studieförberedande program i Göteborg, Malmö och Stockholm, av vilka 41 var enspråkigt svensktalande och 55 flerspråkiga, samt en mindre kontrollgrupp med vuxna från samma områden, alla med svenska som förstaspråk. Informanternas användning av reflexiver undersöktes med hjälp av muntliga och skriftliga berättelser, lucktest och grammatikalitetsbedömningar.

Här ska vi se på några resultat från det som Tingsell (2007) kallar produktionskorpusen, dvs. de muntliga och skriftliga berättelserna. Bland resultaten kan nämnas att det reflexiva *sig* alltid användes i enlighet med det etablerade bruket, och att det mycket sällan förekom att ett reflexivt possessivt pronomen (*sin*, *sitt*, *sina*) användes där det etablerade bruket påbjuder ett icke-reflexivt possessivt pronomen (*hans*, *hennes*, *dess*, *deras*). Det observerades i 20 av 1146 relevanta kontexter, vilket utgör 1,7 %. Ett exempel, från Tingsell (2007:93), visas i (7).

(7) Hon märker att *sina* *vantar* är borta.

Det är av ett visst intresse att notera att det reflexiva *sina* här ingår i subjektet i en *att*-sats, medan korrelatet är subjektet i den överordnade satsen. Det innebär att *sina* visar till det närmaste överordnade subjektet, vilket överensstämmer med det etablerade bruket. Avviket består i att syftningsramen omfattar mer än den finita satsen som innehåller det reflexiva pronomenet.

Det var heller inte vanligt i Tingsells material att ett icke-reflexivt icke-possessivt pronomen (*henne, honom, dem* osv.) användes där det etablerade bruket påbjuder *sig*. Det noterades i 14 av 627 relevanta kontexter, eller 2,2 %. I samtliga 14 fall rör det *sig* om prepositionsadverbial, som i exempel (8), från Tingsell (2007:98).

- (8) Han försöker ta sin flickvän närmre *honom*.

I samband med detta noterar Tingsell (2007:97–98) att *sig* oftast används vid reflexiva verb, och att *sig* i sådana fall troligen har lärts in tillsammans med verbet. Det kan då vara orsaken till att *sig* i objektposition inte ersätts av icke-reflexiva pronomen i materialet.

Prepositionerna verkar också påverka användningen av icke-reflexiva possessiva pronomen (*hans, hennes, dess och deras*), som är den pronomengrupp som överanvänds i störst utsträckning i Tingsells material. I 83 av de 723 kontexter där ett reflexivt possessivt pronomen skulle förväntas, alltså i 11,5% av fallen, används istället ett icke-reflexivt possessivt pronomen. Andelen icke-reflexiva pronomen är störst i prepositionsobjekt (15 %) och prepositionsattribut (13 %, fast antalet prepositionsattribut är överlag litet), något mindre i prepositionsadverbial (7 %) och minst i objekt (5 %). När ett icke-reflexivt possessivt pronomen uppträder istället för ett reflexivt possessivt pronomen, är kontexten alltså typiskt en prepositionsfras, som i (9), från Tingsell (2007:100):

- (9) Å så kollade hon i *hennes väska*

Tingsell (2007:116) nämner att avvikelserna bland prepositionsobjekten var fler i det skriftliga än i det muntliga materialet, men hon diskuterar inte detta vidare.

När det gäller förhållandet mellan reflexivanvändningen och informanternas språkliga bakgrund noterar Tingsell att så väl enspråkiga som flerspråkiga ungdomar uppvisade avvikelser i reflexivanvändningen. Av de enspråkiga var det 51 % som hade minst en avvikelse, och bland de flerspråkiga var andelen 60 %. De flerspråkiga hade dock fler avvikelser än de enspråkigt svensktalande. Geografiskt var det flera avvikelser i Stockholm än i Göteborg och Malmö. Bland de vuxna var det en minoritet på 24% som hade en eller två avvikelser. De övriga vuxna hade inga –

deras användning av reflexiver stämde alltså helt överens med de etablerade normerna.

Tingsells förslag till förklaring på den avvikande användningen av reflexiver som främst kunde observeras hos ungdomarna är att hos många av dem fungerar prepositioner så att de avgränsar de possessiva anaforernas syftningsram – eller deras *domän*, som är den termen Tingsell använder (Tingsell 2007:105). Konsekvensen skulle då bli att om en prepositionsfras i predikatsledet innehåller en possessor som syftar tillbaka på subjektet, måste ett icke-reflexivt pronomen användas.

Tingsell (2010) jämför resultatet från 2000-talsundersökningen med reflexivanvändningen i texter från 1700-talet, och finner, något överraskande, stora likheter. Också i 1700-taletexterna används icke-reflexiva pronomen mer än vad dagens gällande norm påbjuder, och det sker oftare i prepositionsfraser än i andra syntaktiska kontexter. Tingsells slutsats är att det bara är i ett kort tidsperspektiv man eventuellt kan säga att det pågår en förändring. Dagens unga svensktalande uppvisar en reflexivanvändning som också varit vanlig tidigare, och det är bara i jämförelse med den nutida äldre generationen som den kan verka avvikande. Tingsell antyder att förklaringen kan vara att den äldre generationen har skolats i en viss normuppsättning i större utsträckning än tidigare och senare generationer. Det som nu verkar vara på väg tillbaka är alltså ett mer långlivat mönster för reflexivanvändning.

3.2 Sundgren (2016): En kommande förändring?

Sundgren (2016) presenterar resultaten från flera delundersökningar som genomfördes med olika metoder. För det första fick yngre (19–28 år) och äldre (32–72 år) informanter rätta en text som innehöll flera brott mot den etablerade reflexivanvändningen. För det andra undersöktes frekvensen av icke-reflexiva possessiva pronomen (*hans, hennes, deras*) och reflexiva possessiva pronomen (*sin, sitt, sina*) i Göteborgsposten 1994 och 2012 (med hjälp av Språkbankens korpussamling Korp). För det tredje granskades reflexivanvändningen i uppsatser från det nationella provet för årskurs 3 på gymnasiet, skrivna 1996 och 2013/2014.

Det visade sig att de äldre informanterna korrigerade normbrotten i större utsträckning än de yngre i den första delundersökningen. Den andra delundersökningen gav inget tydligt resultat – normbrotten var få så väl

2012 som 1994. I den tredje delundersökningen var de fall då personliga pronomen användes i stället för reflexiva något fler 2013 och 2014 än 1996.

Sundgrens slutsats är att användningen av icke-reflexiva possessiva pronomen och reflexiva possessiva pronomen är relativt stabil i svenskan, men att den användningen och den bedömningen man kan observera hos yngre talare ändå antyder att en förändring är på gång. Med hänvisning till S-kurvan spår Sundgren dessutom att förändringstakten om inte så länge kommer att öka. Sundgren menar sig alltså kunna skönja en liknande förändring som den Tingsell (2007) kunde härleda från sina data.

Vi kan dock notera att Sundgren inte kommenterar Tingsell (2010). Hon ser heller inte på vilka syntaktiska kontexter de undersökta pronomenen uppträder i. Om det skulle finnas en eventuell tendens i hennes material till att reflexiva pronomen undviks oftare i prepositionsfraser än i andra syntaktiska kontexter, så maskeras den av hennes metod. Men intressant nog står pronomenet i en prepositionsfras i alla de exempel som hon ger på felanvändning av icke-reflexivt pronomen. Hennes exempel pekar därmed i samma riktning som Tingsell (2007) och (2010) – en eventuell förändring i reflexivanvändningen i svenska verkar främst gälla prepositionsfraser.

3.3 Lundquist (2013): En ny funktion för *sig*?

Lundquist (2013) diskuterar data från Nordisk syntaxdatabas, en databas som innehåller information om grammatikalitetsbedömningar gjorda av 924 skandinavisktalande i perioden 2006–2010 (se Lindstad m. fl. (2009). 102 svensktalande informanter, från Sverige och Finland, bedömde exemplet i (10), och 21 av dessa (20,5 %) ansåg att det var helt acceptabelt eller ganska acceptabelt.

(10) Hon bad mig hjälpa *sig*.

I det här fallet kan det reflexiva *sig* inte ha infinitivens icke-uttryckta subjekt som korrelerat, eftersom det subjektet kontrolleras av objektet *mig* och alltså är första person. Talare som accepterar (10) måste tolka meningen så att korreleratet för *sig* är det överordnade subjektet *hon*.

På samma sätt måste det possessiva reflexiva pronomenet *sin* i (11) ha det överordnade subjektet *hon* som korrelet.

(11) Hon bad mig passa *sin* katt.

Exemplet i (11) bedömdes vara ganska eller helt acceptabelt av 73 informanter, eller 71,5 %. Om bedömningarna *helt acceptabelt* och *ganska acceptabelt* slås ihop, var det alltså bara ungefär en av fem informanter som accepterade (10), medan en klar majoritet, sju av tio, accepterade (11).¹

Ser man på den geografiska fördelningen av bedömningarna, så visar det sig att acceptansen för (10) var högre i norra Sverige än i söder, medan bedömningarna i Finland var blandade både i Österbotten och i söder. Exempel (11) avvisades däremot i Österbotten, medan det accepterades i söder. I Sverige uppvisar bedömningarna av (11) inget tydligt geografiskt mönster. Informanternas ålder och kön verkar heller inte påverka bedömningen på något systematiskt sätt.

Lundquist (2013) fokuserar särskilt på de talare som accepterade (11) men inte (10). Det är möjligt, menar han, att dessa har en internaliserad grammatik där *sig* främst har en detransitiviserande funktion – *sig* gör transitiva verb intransitiva. Att *sig* i vissa fall har den funktionen visas bland annat i exempel som (12), från Lundquist (2013:122), där *öppnade sig* står i en kontext, en presenteringskonstruktion, som normalt inte tillåter transitiva verb.²

(12) Det öppnade *sig* en dörr framför honom.

Om en talare uppfattar *sig* primärt som ett detransitiviserande element, så blir konsekvensen att konstruktioner som (10) inte är möjliga i den talarens grammatik. I (10) måste ju *sig* tolkas som ett argument för *hjälpa*. På så sätt kan man, menar Lundquist, förklara den relativt låga acceptansen för (10). *Sin* har inte omtolkats på motsvarande sätt, och därför är acceptansen för (11) högre.

¹ Siffrorna i Lundquist (2013) skiljer sig något från dem man nu kan hitta i databasen. Orsaken till detta är att databasen har utvidgats sedan Lundquist skrev sin artikel.

² Håkansson (2017) visar dock att transitiva verb inte är helt uteslutna från sådana konstruktioner i svenskan.

4 En ny undersökning

Med de ovan nämnda undersökningarna som bakgrund har jag gjort den undersökningen som här kommer att presenteras. Motivationen för att göra en ny undersökning var för det första att det nu har gått mer än 10 år sedan Tingsell (2007) genomförde sin undersökning, och en ny generation av unga svensktalande har tillkommit. Jag ville dessutom också försöka ta reda på om man kan se en sådan tendens som den Lundquist (2013) antyder. Och sist, men inte minst, ville jag försöka fånga upp reflexivanvändningen hos ungdomar från hela det sverigesvenska språksamhället. Ett potentiellt problem med alla de undersökningarna som presenterades ovan är nämligen att data har hämtats från informanter med förhållandevis likartad bakgrund. Ungdomarna i Tingsells (2007) undersökning var elever på gymnasiets studieförberedande program, och de kom alla från storstadsområdena, medan Sundgren (2016) i en av delundersökningarna använde sig av lärarstudenter, i en annan såg på uppsatser från det nationella provet i svenska 3 på gymnasiet, och i en tredje på tidningstext. Det är en svaghet, eftersom man ju mycket väl kan tänka sig att om en förändring i användningen av reflexiva pronomen är på gång i svenskan, så kommer den inte först till uttryck hos de gymnasieelever som får den mest akademisk inriktade utbildningen, och inte heller hos universitetsstudenter eller i tidningstexter. Lundquist (2013) bygger däremot på data som har hämtats från informanter bosatta på mindre orter. Stadsdialekterna är alltså inte representerade.

Min ambition var att göra en mer heltäckande undersökning. Jag såg därför på ett urval uppsatser från niornas nationella prov i svenska och svenska som andraspråk åren 2016 och 2017. Jag antar att man genom ett sådant urval kan fånga upp reflexivanvändningen hos hela årskullen, och inte bara hos dem som kommer gå vidare till akademiska studier. Uppsatserna har fått olika betyg, från A till F, så att hela skalan av skriffärdigheter finns med, och de kommer från skolor över hela landet.

I de följande avsnitten kommer jag först, i 4.1, att redogöra för mitt material och min metod. I 4.2 omtalas korrelatets position i förhållande till de reflexiva pronomen som jag hittade. I 4.3, 4.4, 4.5 och 4.6 presenterar jag resultatet vad gäller fördelningen mellan reflexiva och icke-reflexiva pronomen i olika syntaktiska kontexter, och i 4.7 sammanfattar jag och

diskuterar de tendenser som kunde påvisas i de undersökta elevuppsatserna.

4.1 Material och metod

Materialet för min undersökning utgörs av 204 digitaliserade texter från de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk som gavs till elever i grundskolans nionde årskurs 2016 och 2017 (Äp9 2016 och Äp9 2017). Urvalet har gjorts av Gruppen för nationella prov i svenska och svenska som andraspråk vid Uppsala universitet. Majoriteten av texterna, 128 stycken, är skrivna av elever som läste ämnet svenska (SVE), medan 76 texter är skrivna av elever som läste ämnet svenska som andraspråk (SVA). SVA-texterna kommer från 73 kommuner i 21 län (alltså alla Sveriges län), medan SVA-texterna kommer från 36 kommuner i 13 län, från Skåne i söder till Norrbotten i norr. Den geografiska spridningen är alltså god. Jag kommer ändå inte att använda geografi som en faktor i analysen.

Antal ord i texterna visas i tabell 1. Vi ser att SVE-texterna i genomsnitt är lite längre än SVA-texterna, och att det totala antalet ord från SVE-eleverna är dubbelt så stort som antalet ord från SVA-eleverna.

Tabell 1: Antal texter och antal ord i det undersökta urvalet

Kurs	Antal texter	Antal ord	Antal ord per text
SVE	128	66 009	515,7
SVA	76	33 480	440,5
Totalt	204	99 489	487,7

Excerperingen gjordes för hand. Jag tog ut alla satser med reflexiva pronomen, samt alla satser där ett icke-reflexivt tredje persons pronomen syftar tillbaka på subjektet eller på ett annat led i samma sats, och beräknade fördelningen mellan reflexiva och icke-reflexiva pronomen. Jag inkluderade både possessiva (*sin/sitt sina* gentemot *hans/hennes/dess/deras*) och icke-possessiva pronomen (*sig (själv)* gentemot *han/honom/hon/henne/de/dem*). Avgränsningen till tredje persons pronomen gjordes därför att första och andra persons pronomen har samma form oavsett om de används reflexivt eller icke-reflexivt. Med "sats" menas här finita huvudsatser, finita underordnade satser och infinitivfraser, som man ju kan se som satser fast de bara innehåller infinita verb. På så sätt kan man

få en bild av i vilken utsträckning eleverna använder reflexiva pronomen i enlighet med etablerade principer, samt av vilka avvikande användningar man kan hitta i deras texter och hur frekventa dessa är.

Vi kan notera redan nu att jag inte hittade några fall där ett reflexivt pronomen har en nominalfras som syftningsram, och heller inga fall med icke-reflexiva pronomen i motsvarande kontexter. Det som kommer närmast är konstruktioner som (13a) och (13b), som båda involverar ett possessivt pronomen som har ett korrelat inom den större frasen, men utan att korrelatet står i en sådan överordnad position att reflexivt possessivt pronomen kan användas. I (13a) finns ett possessivt pronomen i ett efterställt attribut till ett substantiv medan korrelatet, NN, finns i ett annat efterställt attribut, och i (13b) innehåller den andra konjunkten i en koordination ett possessivt pronomen som syftar på den första konjunkten.

- (13)a. ett citat från NN ur *hennes* krönika (SVE)
- b. NN samt *hans* medarbetare (SVA)

Några kontexter där nominalfrasen enligt etablerade principer för reflexiv-användning skulle kunna vara syftningsram för ett reflexivt pronomen förekommer alltså inte i de undersökta elevtexterna.

Undersökningen kommer därmed att fokusera på satsen som syftningsram. Eftersom Tingsell (2007) bland annat kom fram till att icke-reflexiva pronomen oftare överanvänds i prepositionsfraser än i andra syntaktiska kontexter, har jag skilt mellan reflexiva pronomen i prepositionsfraser och reflexiva pronomen som objekt eller i objekt. Dessutom har possessiva pronomen och icke-possessiva pronomen registrerats var för sig, så att det blir möjligt att se om det finns en tendens i den riktning som Lundquist (2013) antyder, nämligen att det icke-possessiva *sig* är tätare knutet till verbet än de possessiva formerna *sin/sitt/sina*.

Notera också att jag har inkluderat alla fall där ett reflexivt pronomen står i objektposition, alltså även fall där objektet saknar referens och bara markerar verbet som reflexivt, som till exempel i *bete sig*. Orsaken är dels att detta enligt Lundquist (2013) är på väg att bli den enda funktionen som *sig* i objektposition kan ha, dels att det ofta är svårt att avgöra om ett reflexivt pronomen i objektposition har referens eller inte. Se exemplen i (14), där objektet *barnet* i (14a) uppenbart har en egen referens och därmed också en tematisk roll, medan *sig* i den annars parallella konstruktionen i (14b) har en mera oklar status.

- (14)a. Hon satte *barnet* i soffan.
b. Hon satte *sig* i soffan.

Även SAG (vol. 2, s. 237) noterar att det kan vara svårt att skilja verkliga reflexiva objekt från reflexiva pronomen utan referens: ”I många sådana fall är det inte möjligt att konstatera om objektet har någon egen referens eller om pronomenet bara har till uppgift att signalera en särskild betydelse hos verbet.” Min lösning är alltså att räkna med alla reflexiva pronomen i objektposition.

Som objekt har jag räknat direkta objekt, som *sig själv* i (15a), indirekta objekt, som *sig* i (15b), objekt som står till partikelverb, som *sig* i (15c), samt satsled som står i objektposition fast de också kan analyseras som subjekt i en resultativ konstruktion, som *sig* i (15d).³

- (15)a. Kalle introducerar *sig själv*. (SVE)
b. Där kan eleverna lära *sig* mycket. (SVA)
c. De hade trasslat in *sig* i varandra. (SVE)
d. Hjärtat bankar *sig* nästan ur bröstorgen. (SVE)

Jag har däremot utelämnat reflexiver i vissa fasta uttryck, framför allt *i sig*, som i exemplet i (16).

- (16) Jag anser att det aldrig är våldet *i sig* det är fel på. (SVE)

Nedan kommer vi att se vad jag hittade i mitt material genom att exciperera som här beskrivet.

4.2 Korrelatets position i förhållande till det reflexiva pronomenet

Den finita satsen har en särskild status i reflexivsyntaxen, eftersom reflexiva pronomen och deras korrelat i normalfallet ingår i en och samma finita sats. Det visar sig stämma också i de undersökta elevtexterna. Jag hittade bara två fall där ett reflexivt pronomen har sitt korrelat utanför den

³ Exempelen är hämtade från elevtexterna. Vissa av dem har redigerats lätt.

finita satsen som det reflexiva pronomenet ingår i. De två fallen återges i (17):

- (17)a. Det finns tonåringar som är vana med att *sina* föräldrar gör allt åt dem. (SVE)
- b. Man tror att det är någon annan än *sig själv* som kan lösa problemet. (SVA)

I (17a), en mening tagen från en av SVE-texterna, innehåller subjektet i den underordnade *att*-satsen det reflexiva possessiva pronomenet *sina*. Eftersom *sina* är en del av subjektet i *att*-satsen kan inte *att*-satsens subjekt samtidigt vara korrelat, utan korrelatet är istället subjektet i den överordnade satsen, alltså subjektet i relativsatsen. Det är inte utsatt, eftersom det har relativiserats, men vi ser att det har samma referens som relativsatsens korrelat *tonåringar*. I (17b), från en av SVA-texterna, innehåller *att*-satsen en utbrytning där det reflexiva *sig själv* ingår i det utbrutna ledet, medan reflexivens korrelat är det överordnade subjektet *man*.

Konstruktioner som dem i (17) är alltså så gott som frånvarande i elevtexterna. I de fall där ett element i en underordnad finit sats syftar på ett led i en överordnad sats, används nästan alltid ett icke-reflexivt pronomen, som i (18a), där det possessiva *hans* i subjektet i *att*-satsen syftar på det överordnade subjektet *han*, och (18b), där det generiska och icke-reflexiva *en* i *att*-satsen har det överordnade subjektet *man* som korrelat.

- (18)a. Han berättade att *hans* mamma äntligen kommer bli frisk. (SVA)
- b. Man vill att alla ska tycka om *en*. (SVE)

I den etablerade reflexivsyntaxen finns, som vi såg ovan, däremot den möjligheten att ett reflexivt pronomen i en infinitivfras kan ha sitt korrelat i en överordnad sats, så att det alltså inte syftar på det närmaste subjektet. Det visade sig dock att sådana konstruktioner inte alls förekommer i de undersökta elevtexterna. Om ett element i en infinitivfras syftar på ett led i den överordnade satsen används genomgående icke-reflexiva pronomen, som i exemplen i (19). Lägg särskilt märke till (19c), där många troligen skulle välja reflexivt pronomen istället för det icke-reflexiva *henne*.

- (19)a. Han bad mig sätta mig ner i vardagsrummet med *honom*. (SVE)
- b. Hennes uppgift är tydligen att få honom att falla för *henne*. (SVA)
- c. Hon kände ilskan bubbla upp inom *henne*. (SVE)
- d. Dom skulle kanske be mig göra *deras* läxor flera gånger. (SVE)

De reflexiva pronomen som förekommer i texterna har med andra ord normalt ett korrelerat i samma sats. När eleverna avviker från de etablerade principerna för användning av reflexiver, handlar det istället om att de väljer ett icke-reflexivt pronomen där de etablerade principerna påbjuder ett reflexivt pronomen. Frågan är hur ofta de gör det.

4.3 Icke-possessiva reflexiver som objekt

Vi ska först se på vilka former eleverna väljer när ett objekt syftar tillbaka på subjektet i samma sats. Enligt de etablerade principerna för användning av reflexiva pronomen i svenska ska objektet då vara reflexivt, som visat ovan. Relevant här är alltså fall där objektet är *sig* eller *sig själv*, samt fall där de icke-reflexiva tredje persons pronomina *henne*, *honom* och *dem* fungerar som objekt med referens till subjektet. Eftersom man måste räkna med en viss ortografisk variation i elevtexterna har jag även sökt opp formerna *hon*, *han*, *de* och *dom*.

I resultatredovisningen nedan har jag utelämnat tre fall av *sig* i objekt-position i SVE-texterna, eftersom de förekom i meningar som tydligt hade hämtats från uppgiftstexten. Jag har också räknat bort två fall från SVA-texterna där referensen är lite oklar. Dessa visas i (20).

- (20)a. Värfår ska vi bryr *sig* så mycke? (SVA)
- b. Värme nådde Lukass kropp och kände *sig* säker. (SVA)

I (20a) är subjektet första person. Formuleringen tyder på att eleven använder frasen *bryr sig* oanalyserad – något som kan gälla i andra fall också, utan att man kan se det, men jag utelämnar ändå den här meningen eftersom pronomenvalet gör syftningen ganska oklar. I (20b) har subjektet i den andra av två koordinerade satser utelämnats. Den tänkta referenten för det utelämnade subjektet är troligen *Lukas*, som är possessor i objektet i den första satsen. Den här meningen räknas också bort. I tillägg har jag

också i SVA-texterna utelämnat några fall där det reflexiva *sig* uppträder i en mening som är ett direkt citat ur uppgiften (eleverna anger att det är ett citat, och formuleringen är identisk hos alla).

Med tillämpning av de urvalsprinciper som jag precis har redogjort för, hittade jag i SVE-texterna totalt 239 pronominella objekt med referens till subjektet i samma sats, medan antalet i SVA-texterna var 94. Och som diagram 1 och diagram 2 nedan visar, använde varken SVE- eller SVA-eleverna icke-reflexiva pronomen i sådana fall. De väljer oftast den enkla reflexiven *sig*, men ibland använder de istället den komplexa reflexiven *sig själv*. Fördelningen mellan dessa två kommer jag inte gå närmare in på.

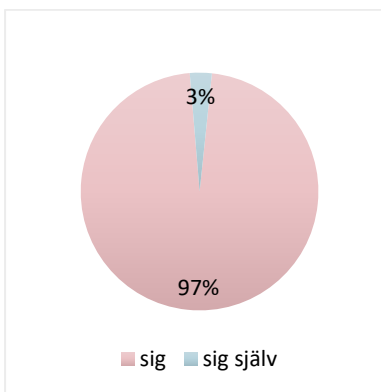

Diagram 1: Pronominellt objekt med referens till subjektet, SVE

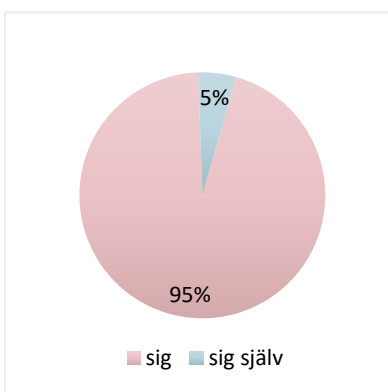

Diagram 2: Pronominellt objekt med referens till subjektet, SVA

Några ytterligare exempel på reflexiva objekt i SVE-texterna ges i (21), medan exempel från SVA-texterna visas i (22).

- (21)a. Brevet drar *sig* nu mot sitt slut. (SVE)
- b. Tänk om han ger *sig* på mig också? (SVE)
- c. Hon kollade *sig* i spegeln. (SVE)
- d. Efter ett tag beslutar de *sig* för att bege sig till Vanja.
- e. På spegeln ser han *sig själv*. (SVE)

- (22)a. Han satte *sig* och var knäpptyst. (SVA)
- b. Man försöker träna *sig* i små steg. (SVA)
- c. Hon behöver inte oroa *sig*. (SVA)
- d. Hon valde att gifta *sig* med en man. (SVA)
- e. Hon ser *sig själv* i spegeln. (SVA)

Siffrorna ovan gäller alltså objektspronomen som syftar på satsens subjekt. I elevtexterna förekommer också några subjektspredikativ med reflexiv syftning – 13 i SVE-texterna och 3 i SVA-texterna – och utan undantag används då den komplexa reflexiven *sig själv*. Några exempel visas i (23):

- (23)a. Men då skulle han inte vara *sig själv*. (SVE)
- b. Folk borde inte döma andra folk för att de är *sig själva*. (SVE)
- c. Vad är det egentligen som är så svårt med att vara *sig själv*? (SVE)
- d. Man ska vara *sig själv*. (SVA)

Slutsatsen blir att ett pronomen som syftar på satsens subjekt och som inte ingår i en prepositionsfras alltid får reflexiv realisering hos så väl SVE-elever som SVA-elever. Man kan dock märka sig att *sig* i objekt-position i många fall skulle kunna analyseras som ett detransitiviserande element – ett element som enbart har en grammatisk funktion. Mina resultat så långt är därmed kompatibla med analysen i Lundquist (2013).

4.4 Icke-possessiva reflexiver i PP

Det nästa steget var att ta ut alla fall där ett icke-possessivt pronomen i en prepositionsfras syftar på subjektet i samma sats. Resultatet visas i diagram 3 och diagram 4 på nästa sida.

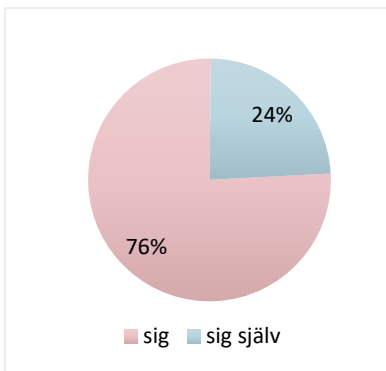

Diagram 3: Icke-possessivt pronomen i PP, med referens till subjektet, SVE

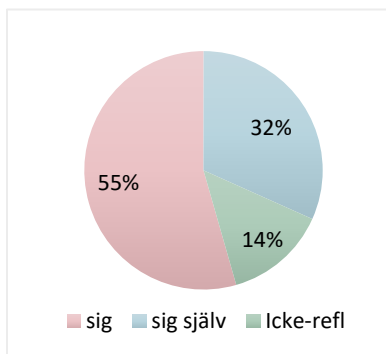

Diagram 4: Icke-possessivt pronomen i PP, med referens till subjektet, SVA

Vi ser att SVE-eleverna heller inte här använder icke-reflexiva pronomen, utan enbart de reflexiva *sig* och *sig själv*. Ett litet urval av de 63 förekomsterna återges i (24).

- (24)a. Han satte *sig* ner för att ta på *sig* skorna. (SVE)
- b. En enkel lösning skulle vara att raka av *sig* skägget. (SVE)
- c. Han skickar bilder på *sig*, jag skickar bilder på mig. (SVE)
- d. Hans blåa jeans hade stora hål i *sig*. (SVE)
- e. Allt var lätt att få med *sig*. (SVE)
- f. Han hade ljugit om *sig själv*. (SVE)

I texterna skrivna av SVA-elever är också reflexiva pronomen det vanligaste valet. Några exempel på SVA-elevernas användning av reflexiva icke-possessiva pronomen i prepositionsfraser visas i (25).⁴

- (25)a. Hon hade en svart klänning på *sig*. (SVA)
- b. Hon vägrade flytta på *sig*. (SVA)
- c. Man måste ha ett starkt mod inom *sig*. (SVA)
- d. Människor vågar lita på *sig själva*. (SVA)

⁴ Jag har utelämnat från beräkningen två fall där reflexiven har oklar syftning.

I SVA-elevernas texter finns det dock tre fall där ett icke-reflexivt pronomen i en prepositionsfras används med reflexiv syftning, det vill säga med syftning på satsens subjekt. De tre fallen visas i (26):

- (26)a. Hon la upp en bild på *henne* med flätorna.
- b. Folk säger ibland att de känner det inom *de*.
- c. Hon gick igenom mycket för att kunna vara sig själv, med rätt person för *henne*. (SVA)

Det framgår tydligt av den vidare kontexten att meningen i (26a) ska betyda att hon la upp en bild på sig själv,⁵ och i (26b) och (26c) ser man av den citerade meningen att det avslutande pronomenet syftar på subjektet i samma sats.

De tre fallen i (26) utgör så mycket som 14 % av alla reflexivt syftande icke-possessiva pronomen i prepositionsfraser i finita satser i SVA-elevernas texter. Det totala antalet pronomen i den här typen kontext är alltså litet – bara 22 stycken. Vi kan därför inte dra någon slutsats om styrkan på SVA-elevernas tendens att välja icke-reflexiva pronomen i prepositionsfraser. Vi kan bara notera att det förekommer.

De tre meningarna i (26) har skrivits av tre olika elever. Det kan vara av ett visst intresse att se på hur de tre eleverna annars hanterar reflexiv syftning – använder de relativa pronomen överhuvudtaget? Meningen i (26a) uppträder i en för SVA mer än medellång text på 483 ord. Texten är för det mesta hållen i första och andra person, så att det inte finns särskilt många kontexter för reflexiva pronomen. Jag hittar dock på ett ställe *bestämde sig*, och på ett annat ställe finns konstruktionen *människor har fått sig själva att tro* [...]. Eleven har alltså tillägnat sig så väl det enkla reflexiva pronomenet *sig* som det komplexa *sig själv(a)*. Flera exempel på reflexiv syftning i prepositionsfras än det som visas i (26a) hittas tyvärr inte i texten, och det går därför inte att avgöra om eleven konsekvent använder icke-reflexivt pronomen i sådana fall.

Meningen i (26b) återfinns i en mycket lång text på 618 ord. Här finns flera reflexiver i objektposition, både possessiva och icke-possessiva, och i ett fall även ett possessivt reflexivpronomen i en prepositionsfras: *kliva ur ut (sic) sin bekvämlighetszon*. Det senare exemplet står i en lite speciell

⁵ ”När hon till slut bestämde sig för att ha flätor, så gjorde hon det och hon var jätte glad. Hon la upp en bild på henne med flätorna på hennes sociala medier.”

kontext, nämligen i en infinitivfras där det outtryckta subjektet har arbiträr referens, och det kan möjligen påverka valet av *sin*. Trots detta går det heller inte här att utleda några klara principer som styr elevens hantering av reflexiv syftning i prepositionsfraser.

Exemplet i (26c) förekommer i en kortare text på 420 ord. Den innehåller dock så väl possessiva som icke-possessiva reflexiver, och de används målspråksenligt. Det är för övrigt inte självklart att pronomen-valet i (26c) inte är målspråksenligt. Pronomenet står i en apposition, och därmed kan det falla utanför subjektets räckvidd, så att ett icke-reflexivt pronomen får användas.

Slutsatsen blir att man heller inte i prepositionsfraser kan se någon tydlig tendens till att icke-possessiva reflexiva pronomen ersätts av personliga pronomen. Det är dock av ett visst intresse att notera att flera av prepositionsfraserna faktiskt fungerar som verbpartikel. Det gäller bland annat *på sig* i (24a), *av sig* i (24b) och *med sig* i (24e). I (24a) står *på sig* före objektet *skorna*, i (24b) står *av sig* före objektet *skägget*, och (24e) kan omformuleras till *Det var lätt att få med sig allt*, med *med sig* före objektet *allt*. *På sig*, *av sig* och *med sig* står alltså i verbpartikeln position, fast de ur en frasstrukturell synvinkel är prepositionsfraser.⁶ Man kan tänka sig att om Lundquist (2013) har rätt i att *sig* är på väg att bli ett detransitiviserande element, så kommer *sig* ändå att bevaras i prepositionsfraser som fungerar som verbpartiklar, eftersom det reflexiva pronomenet även i sådana fall har en nära relation till verbet.

4.5 Possessiva reflexiver i objekt

Vi går nu över till att se på SVE- och SVA-elevernas användning av possessiva reflexiver, och vi börjar med possessorer som ingår i satsens objekt. Diagram 5 och diagram 6 visar elevernas val av reflexivt och icke-reflexivt pronomen som possessor i objekt, i de fall där possessorn syftar tillbaka på satsens subjekt.

⁶ Enligt min uppfattning är verbpartikel en syntaktisk funktion och inte en ordklass, eftersom element av olika kategorier kan uppträda som verbpartiklar.

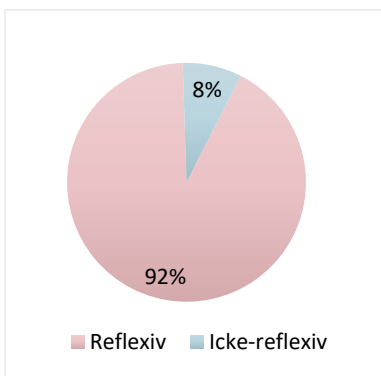

Diagram 5: Possessor i objekt, med referens till subjektet, SVE

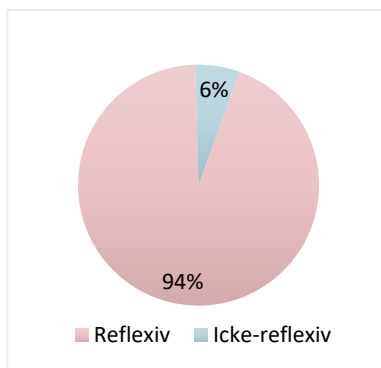

Diagram 6: Possessor i objekt, med referens till subjektet, SVA

Notera först att något problem med att skilja verkliga reflexiva objekt från reflexiva pronomen utan referens inte gör sig gällande här. Innehåller objektet en possessor har det också i de flesta fall referens. Jag hittade 128 objekt med reflexivt syftande possessor i SVE-texterna och 89 i SVA-texterna. I majoriteten av fallen använder så väl SVE- som SVA-elever ett reflexivt possessivt pronomen – se exemplen i (27) och (28):

- (27)a. Sanna träffade *sina* vänner. (SVE)
- b. Kvinnan räckte ut *sin* hand. (SVE)
- c. Stoet spetsade *sina* öron. (SVE)
- d. Han vägrade utge *sitt* namn. (SVE)
- e. De vill ha *sin* egen stil. (SVE)
- f. Vissa har redan fått träffa *sina* idoler. (SVE)
- g. Att färga *sitt* hår blont är mycket vanligt. (SVE)

- (28)a. De vill kunna presentera *sina* åsikter. (SVA)
- b. Hon tar på sig *sin* fina blåa klänning. (SVA)
- c. När drömmen är slut öppnar hon *sina* ögon. (SVA)
- d. De började raka *sitt* egen hår. (SVA)
- e. Han börjar förlora *sitt* tålamod. (SVA)
- f. Det kan vara föräldrarnas jobb att skydda *sina* barn. (SVA)

Men ibland använder de alltså istället ett icke-reflexivt possessivt pronomen, och det gäller bägge elevgrupperna – faktiskt är frekvensen hos

SVE-eleverna lite högre än hos SVA-eleverna. Några exempel visas i (29):

- (29)a. Han har sparat nästan *alla hans* pengar. (SVE)
- b. Många låter oftast *deras egna förklaring* matcha omgivningens. (SVE)
- c. Förelldarna fick nytt hopp om att hitta *deras* lilla flika. (SVE)
- d. Hon kan inte hatta *hennes fans*. (SVA)
- e. Förelldrarna vill skydda *deras barn*. (SVA)

I mitt material är det alltså förhållandevis flera sådana fall än de 5 % som Tingsell (2007) hittade hos sina unga informanter. Det är anmärkningsvärt, särskilt om man beaktar det förhållandet att majoriteten av hennes informanter var flerspråkiga. I mitt material ligger så väl SVE- som SVA-elever över 5 %. Det skulle kunna betyda att vi ser början på en förändring, där icke-reflexiva possessiva pronomen med reflexiv syftning är på väg att bli en del av allmänspråket istället för att vara karakteristisk för svenska på flerspråkig grund.

Å andra sidan är andelen icke-reflexiva possessiva pronomen i objekt fortfarande ganska låg. Det stämmer alltså inte att nästan inga unga idag skiljer mellan *sin*, *sitt*, *sina* å ena sidan och *hans*, *hennes*, *deras* å andra sidan. Tvärt om kan man ana en tendens till att de unga i vissa kontexter använder reflexiva possessiva pronomen lite oftare än vad som tidigare varit vanligt i svenskan. När objektet betecknar subjektets oförytterliga egendom, som till exempel en kroppsdel, används i det etablerade språkbruket ofta bestämd form av det ägda, som i exemplen i (30), alla hämtade från delkorpusen Bloggmix i Språkbankens korpussamling Korp (Borin, Forsberg & Roxendal 2012):⁷

⁷ Ett sök i Korp, i de tre delkorpuserna Sociala medier, Skönlitteratur och Tidningstexter, ger 5 träffar på *förlora* (i alla böjningsformer) följt av *sitt tålamod*, medan *förlora* (i alla böjningsformer) följt av *tålamodet* ger 402 träffar. Det är alltså ingen tvekan om att det etablerade svenska uttryckssättet är *förlora tålamodet*. Motsvarande gäller för *räcka ut handen/räcka ut sin hand*, *spetsa öronen/spetsa sina öron*, *öppna ögonen/öppna sina ögon* och *klippa håret/klippa sitt hår*.

- (30)a. Nu måste politikerna räcka ut *handen*.
 b. Jag och mannen spetsar *öronen* för att lyssna vad han gör.
 c. Klockan stod på 6.51 i morse när jag öppnade *ögonen*.
 d. Jag har klippt *håret* och fixat till *naglarna*.
 e. Det gäller att inte förlora *tålamodet*.

I de texter som jag har undersökt hittar man i sådana fall istället ofta en konstruktion med possessivt pronomen. Se till exempel (27b), (27c), (28c), (28d) och (28f). Det är svårt att avgöra med säkerhet vilka av de possederade objekten som skulle kunna ersättas av en bestämd form, men en grov och något subjektiv beräkning ger vid handen att närmare hälften av SVA-elevernas possederade objekt faller i den här kategorin, medan andelen närmar sig en tredjedel i SVE-elevernas texter. Eftersom fenomenet är något svårt att kvantifiera mer exakt nöjer jag mig här med att konstatera att tendensen går att se i elevtexterna.

4.6 Possessiva reflexiver i prepositionsfraser

Vi går vidare till possessiva reflexiver i prepositionsfraser. Det visar sig att i de fall där en tredje persons possessor som ingår i en prepositionsfras syftar tillbaka på satsens subjekt, använder så väl SVE-elever som SVA-elever ibland ett icke-reflexivt possessivt pronomen, alltså *hans*, *hennes* eller *deras*. Frekvenserna visas i diagram 7 och diagram 8.

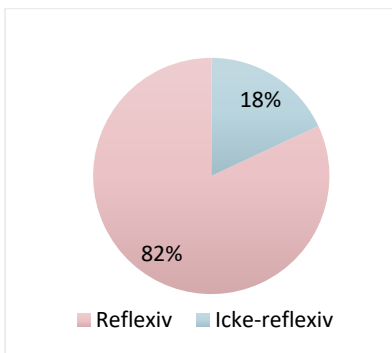

Diagram 7: Possessor i PP, med referens till subjektet, SVE

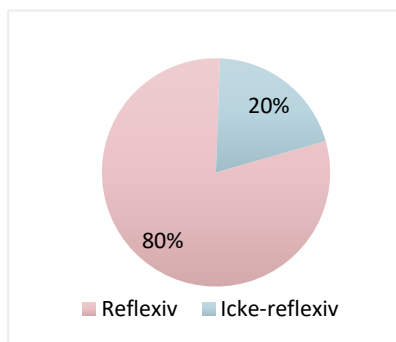

Diagram 8: Possessor i PP, med referens till subjektet, SVA

Vi ser att i prepositionsfraser förekommer icke-reflexiva possessiva pronomen med reflexiv syftning betydligt oftare än i objekt. Igen gäller det så väl SVE-elevernans som SVA-elevernans texter, men den här gången ligger SVA-elevern lite högre, med 20 % gentemot SVE-elevernans 18 %.⁸

Några exempel på reflexiva possessorer i prepositionsfraser ur SVE-elevernans texter ges i (31), och några exempel ur SVA-elevernans texter följer i (32). Notera att korrelatet, subjektet, kan vara singular eller plural, och även det generiska pronomenet *man* eller kvantorer som *vissa*, *alla*. Elevern har alltså inte begränsat användningen av reflexiver till vissa korrelat.

- (31)a. Hon var påväg mot *sin moped*. (SVE)
 - b. Han kryssade för torsdagen på *sin kalender*. (SVE)
 - c. Hon såg ut att vara i *sin egen* bubbla. (SVE)
 - d. Alicia går alltid dit med *sina vänner* efter skolan. (SVE)
 - e. Hon tittar upp från *sin dagbok* och ser sig runt i *sitt blåa rum*. (SVE)
 - f. I hallen står pappa och famlar med *sin svarta slips*. (SVE)
 - g. Daniel borstade av de vissna löven från *sina jeans*. (SVE)
-
- (32)a. Är det en order som han ger i *sin öronsnäcka*? (SVA)
 - b. Hon väntar på *sin buss*. (SVA)
 - c. De kommer känna sig tryggare i *sitt liv*. (SVA)
 - d. Under tiden ska man jobba med *sina tankar*. (SVA)
 - e. Alla bara gick in till *sina lektioner*. (SVA)
 - f. På rasten satt tjejerna på *sina mobiler*. (SVA)
 - g. Hon var rädd att prata om *sin sjukdom*. (SVA)

I (33) och (34) visar jag så några exempel där ett icke-reflexivt possessivt pronomen används med syftning på subjektet i samma sats. I de fall där pronomenets syftning inte framgår helt entydigt av exemplet kan man se av den övriga kontexten, som jag utelämnar här, att författarens intention var reflexiv syftning.

⁸ Jag har utelämnat en mening med *deras* där syntaxen är så rörig att det är oklart vad pronomenet ska syfta på.

- (33)a. Flickan tog fram en ask ur *hennes ficka*. (SVE)
- b. Han klippte av en av *hans blonda lockar*. (SVE)
- c. I *hennes novell* ställer hon sig frågan. (SVE)
- d. Sanna och hennes tjejgäng hade blivit bjudna på *deras allra första fest*. (SVE)
- e. De bestämde sig för att ta alkohol från *deras* föräldrar. (SVE)
- (34)a. I ett av *hans citat* säger han [...] (SVA)
- b. Han fick hjälp av *hans lärare*. (SVA)
- c. Barnet blir rädd för att bli mobbad för *hans* hår färg. (SVA)
- d. Efter 8:an så bytte hon skola på grund av *hennes sjukdom*. (SVA)
- e. Alla tre var lika upptagna med *deras datorer*. (SVA)

Fördelningen mellan possessiva pronomen i singular (*hans, hennes*) och plural (*deras*) är ganska jämn. Man kan alltså inte skönja någon tendens till att *deras* tar över mer än övriga icke-reflexiva possessiva pronomen, som det har gjort i danska.

Det är dock inte så att de elever som använder icke-reflexiva possessiva pronomen med reflexiv syftning gör detta konsekvent. Exemplet i (35) får illustrera hur vacklande bruket kan vara:

- (35) Hon lägger på mascara på *sina blonda ögonfransar* och lite blush på *hennes fräkniga kinder*. (SVE)

Här har vi två prepositionsfraser med samma funktion i satsen och med samma preposition, *på*, och i båda finns en possessor med reflexiv syftning. Trots likheterna har *sina* valts i det första fallet men *hennes* i det andra.

Även i prepositionsfraserna kan man hitta possessiva konstruktioner där man istället kunde ha valt bestämd form utan possessor, men det förekommer också att bestämd form används. Några exempel på fraser med och utan possessor ur SVE- och SVA-texterna visas i (36).

- (36)a. Simon lutar *huvudet* i *sina händer*. (SVE)
- b. Jag kunde urskilja en svart gestalt som stod med en mobil i *handen*. (SVE)
- c. Hon satt och pillade på *sitt hår*. (SVA)
- d. I Indien har gifta kvinnor en själ över *håret*. (SVA)

Vi kan speciellt lägga märke till (36a), där *huvudet*, i bestämd form, följs av *sina händer*, med possessor. Vi ser också att även SVA-eleverna ibland använder bestämd form, som *håret* i (36d) (istället för *sitt hår*). Det är alltså inte så att SVA-eleverna alltid använder possessor istället för att låta subjektets oförytterliga egendom få bestämd form.

Till sist visar jag en mening, hämtad ur en SVE-text, där en reflexiv possessor i en prepositionsfras har subjektets possessor som korrelat:

(37) Hans grepp hårdnade om *sitt* svärd. (SVE)

Meningen har utelämnats vid de beräkningarna som redovisades ovan. Jag inkluderar den här för att ge en heltäckande beskrivning av reflexiv-användningen i elevtexterna, men jag tillmäter den ingen större betydelse. Det ska inte vara syntaktiskt möjligt för ett reflexivt element att ha en del av subjektet som korrelat, och jag antar att konstruktionen i (37) beror på dålig planering.

Man kan alltså skönja flera olika tendenser knutna till reflexiv-användningen i niornas texter. I nästa avsnitt kommer jag att gå igenom dessa och försöka att dra några slutsatser.

4.7 Tendenser i mitt material

Undersökningen av hur reflexiv syftning hanteras i elevtexterna visar att följande mer eller mindre tydliga tendenser kan urskiljas:

1. Reflexiva element har så gott som alltid sitt korrelat i samma finita eller infinita sats.
2. När objektet som helhet syftar på subjektet i samma sats är det alltid ett reflexivt pronomen.
3. När ett icke-possessivt element i en prepositionsfras syftar på subjektet i samma sats använder SVA-eleverna ibland icke-reflexivt pronomen.
4. När objektet betecknar subjektets oförytterliga egendom används ofta reflexiv possessor istället för bestämd form.

5. Possessorer med reflexiv syftning realiseras ibland som icke-reflexiva pronomen, och det sker oftare i prepositionsfraser än i objekt.

Tendens 1 betyder att så kallad långdistansbindning, vilket innebär att det reflexiva elementet har sitt korrelat i en överordnad sats, nästan aldrig förekommer i elevtexterna. Tendens 2 betyder att icke-possessiva reflexiva pronomen i objektposition används i enlighet med etablerade normer. Den observerade tendensen är dock också förenlig med analysen i Lundquist (2013). En talare som uppfattar *sig* som ett detransitiviserande element skulle inte ersätta *sig* med icke-reflexiva pronomen när det står i objektposition. Hen skulle däremot inte så lätt acceptera *sig* som rektion till prepositioner, eller andra konstruktioner där *sig* inte är direkt knutet till verbet. Lundquists analys skulle därmed kunna förklara tendens 3. Som noterat i 4.4 är det dessutom så att när *sig* uppträder som rektion till preposition, så rör det sig i de flesta fall om prepositionsfraser som kan analyseras som verbpartiklar, som i *ha på sig något, få med sig något*. Det reflexiva *sig* har alltså även här en nära relation till verbet.

Tendens 4, alltså den frekventa användningen av possessiva reflexiva pronomen där man tidigare gärna hade bestämd form, innebär att kontexterna för reflexiva possessiva pronomen faktiskt blir flera. Därmed blir det också flera möjligheter att ersätta reflexiva possessorer med icke-reflexiva possessorer, något eleverna alltså gör oftare i prepositionsfraser än i objekt – tendens 5.

En jämförelse av resultaten i Tingsell (2007, 2010) med mina tyder på att fenomenet nu håller på att sprida sig. I Tingsells 2000-talsundersökning, som gjordes för väl 10 år sedan, fick 11,5 % av alla possessorer med reflexiv syftning i prepositionsfraser icke-reflexiv realisering. I de texter från 1700-talet som hon undersökte var motsvarande andel 13,1 %. I min undersökning ligger andelen på 18 % eller mer hos såväl SVA-elever som SVE-elever, vilket är betydligt högre än i Tingsells äldre och nyare material.⁹ Det kan betyda att en förändring nu är på gång, en förändring som har att göra med prepositionsfrasens syntaktiska status. Som Tingsell

⁹ Dahl (1980), som lät åtta personer bedöma en uppsättning exempel innehållande reflexiver, registrerade däremot ingen skillnad mellan objekt och prepositionsfraser. Man ska dock notera att Dahl hade mycket få informanter, och han ger ingen information om deras ålder eller bakgrund.

(2007:105) observerar, verkar prepositionsfrasen av vissa talare uppfattas som en syftningsram, en domän, för reflexiver, något som betyder att ett element som ingår i en prepositionsfras, men som syftar på ett element utanför prepositionsfrasen, till exempel på satsens subjekt, inte kan realiseras som reflexivt pronomen. Frågan är då hur en prepositionsfras kan vara en domän för reflexiver. Det är temat för nästa avsnitt.

5 Prepositionsfrasen som domän för reflexiv syftning

Det kan förefalla något överraskande att en prepositionsfras skulle kunna fungera som en domän för reflexiver. Syntagmer som man brukar räkna som möjliga domäner för reflexiver innehåller nämligen normalt ett subjekt eller motsvarande. Det gäller också för de två syntagmtyper som SAG nämner, nämligen satsen och nominalfrasen. I satsen blir subjektet korrelerat för det reflexiva pronomenet, medan i nominalfrasen får possessorn den funktionen – se (38ab).

- (38)a. Inger besökte *sin* moster.
- b. Ingers besök hos *sin* moster

Också i den mer teoretiska behandlingen av reflexiver som lades fram i Chomsky (1981, 1986) har subjektskravet en central roll.

Ett arbete som kan hjälpa oss att hitta ett svar på frågan är Hestvik (1991).¹⁰ Hestvik observerar att i engelska prepositionsfraser kan det i vissa fall gå lika bra med ett icke-reflexivt pronomen som med ett reflexivt pronomen. Ett av Hestviks exempel återges i (39) (Hestvik 1991:462).

- (39) John_i piled newspapers in front of him_i/himself_i.

Hestvik pekar på att det relevanta kravet som ställs på icke-reflexiva pronomen är att de inte ska ha ett korrelerat i den minsta möjliga domänen. Det är då inte rimligt att räkna med ett krav om att det ska finnas ett

¹⁰ Jag vill tacka Helge Lødrup, som tipsade mig om Hestviks artikel.

potentiellt korrelerat i samma domän. Om man följer Chomsky och definierar en möjlig domän som ett ”komplett funktionellt komplex”, det vill säga ett syntagm där huvudordets alla grammatiska funktioner är fyllda, måste man räkna prepositionsfrasen som en möjlig domän. Prepositionen, som är frasens huvud, kräver bara ett komplement, och prepositionsfrasen är alltså ett komplett funktionellt komplex om bara prepositionen har ett komplement. Innehåller komplementet ett icke-reflexivt pronomen blir prepositionsfrasen en möjlig domän för pronomenet, även om ett potentiellt korrelerat saknas i domänen. Det reflexiva pronomenet kräver däremot ett korrelerat, och det innebär att ett reflexivt pronomen också kan uppträda i prepositionens komplement, men då med satsen som domän.

Ser vi nu på svenskans possessiva pronomen, så är det klart att en motsvarande valfrihet inte finns i den etablerade reflexivsyntaxen. Ingår possessorn i samma domän som sitt korrelerat och står i en hierarkiskt lägre position än korreleratet, då måste ett reflexivt possessivt pronomen användas. Det gäller i satsen i (40a), i nominalfrasen i (40b), och även i satsen i (40c), där den anaforiska possessorn ingår i en prepositionsfras.

- (40)a. Inger_i besökte *sin_i/*hennes_i* moster.
- b. Ingers_i besök hos *sin_i/*hennes_i* moster
- c. Inger_i hälsade på hos *sin_i/*hennes_i* moster.

För svenska verkar den etablerade regeln vara att man ska använda reflexivt pronomen om man kan. En hypotetisk möjlighet att använda icke-reflexiva pronomen i prepositionsfraser, med satsens subjekt som korrelerat, utnyttjas normalt inte.¹¹

I de undersökta elevtexterna kan man däremot alltså se en tendens till att icke-reflexiva possessiva pronomen ersätter reflexiva possessiva pronomen i prepositionsfraser. Vissa av SVA-eleverna använder genomgående icke-reflexiva possessiva pronomen, något som kan tyda på att de (ännu) inte har tillägnat sig de reflexiva possessiva pronomenen. Men

¹¹ Hestvik (1991) diskuterar också prepositionsfraser där det norska reflexiva pronomenet *seg* kan alternera med *seg selv*, som i *John_i tegnet en sirkel rundt seg_i/seg selv_i*. Eftersom reflexiva possessiva pronomen inte uppvisar någon kontrast som motsvarar den mellan *seg* (eller *sig*) och *seg selv* (eller *sig själv*), kommer jag att lämna det här temat åt sidan.

även flera av de elever som visar att reflexiva possessiva pronomen ingår i deras lexikon använder ibland icke-reflexivt possessivt pronomen med reflexiv syftning. Det finns med andra ord viss intra-individuell variation. Vi har redan sett ett exempel på detta, i (35), som jag upprepar i (41a) nedan. Ett annat exempel av samma typ följer i (41b). Notera att båda exemplen är från SVE-texter.

- (41)a. Hon lägger på mascara på *sina* blonda ögonfransar och lite blush på *hennes* fräkniga kinder. (SVE)
- b. Först då vågar hon prata om *sina* känslor med *hennes* bästa vän. (SVE)

I en annan SVE-text förekommer de två meningarna som visas i (42). I prepositionsfrasen i (42a) har eleven valt ett reflexivt possessivt pronomen, medan ett icke-reflexivt possessivt pronomen används i prepositionsfrasen i (42b). I båda fallen har possessorn reflexiv syftning.

- (42)a. Då vågar Lisa_i prata om *sina*_i känslor. (SVE)
- b. Lisa_i lär känna en av *hennes*_i klasskompisar mer. (SVE)

Eleven verkar ha en syntax som tillåter, men inte kräver, att ett element som ingår i en prepositionsfras och som syftar på satsens subjekt kan realiseras som ett icke-reflexivt pronomen – en växling som påminner om den som Hestvik (1991) observerar i engelska. Den etablerade regeln som påbjuder att reflexiva pronomen ska användas, har alltså försvagats hos den här eleven. Samma tendens kan observeras hos flera andra, och bland dessa finns så väl SVA-elever som SVE-elever.

Intressant nog finns det också texter i mitt urval där reflexiva possessiva pronomen uppträder i objekt medan icke-reflexiva possessiva pronomen uppträder i prepositionsfraser. Exempel från en SVE-text visas i (43), och exempel från en SVA-text visas i (44).

- (43)a. De_i hade fått tillbaka *sin*_i lilla flicka. (SVE)
- b. De_i letade efter *deras*_i försvunna dotter. (SVE)
- (44)a. De_i fick lite tid att lägga in *sina*_i saker i skåpen. (SVA)
- b. Han_i var nervös inför att träffa andra från *hans*_i nya klass. (SVA)

Man kan inte dra några säkra konklusioner på grundval av ett litet antal korta texter med bara några få exempel på possessorer med reflexiv syftning, men det är ändå slående att eleverna som producerade meningarna i (43) och (44) verkar behandla prepositionsfraser som en egen domän för reflexiv syftning, helt i enlighet med analysen i Hestvik (1991).

6 Slutord

Det visar sig att flera olika tendenser kan skönjas när det gäller hanteringen av reflexiv syftning i de undersökta elevtexterna. Den mest anmärkningsvärda är, som jag ser det, tendensen att ersätta reflexiva possessiva pronomen med icke-reflexiva possessiva pronomen i prepositionsfraser. Den tendensen är starkare i mitt material än i Tingsells (2007) undersökning, ock också starkare än i de texter från 1700-talet som Tingsell (2010) omtalar. Jag kommer därför till samma slutsats som Sundgren (2016) – vi står troligen inför en verklig förändring av svenskans syntax. Det är möjligt att prepositionsfraser i framtidens svenska kommer bli domäner för reflexiv syftning på så sätt att ett pronomen som ingår i en prepositionsfras och som har reflexiv syftning kan realiseras som ett icke-reflexivt pronomen. Möjligen kommer vi att få se att icke-reflexiva pronomen i prepositionsfraser mer eller mindre fritt kan alternera med reflexiva pronomen. En ökande användning av icke-reflexiva pronomen i prepositionsfraser är dessutom också förenlig med den förändringen som Lundquist (2013) postulerar, eftersom en konsekvens av en sådan förändring skulle vara att *sig* inte längre kan uppträda i prepositionsfraser – med undantag av prepositionsfraser som fungerar som verbpartiklar.

Eftersom mina texter valdes ut slumpvis bland alla inkomna nationella prov i svenska och svenska som andraspråk 2016 och 2017, är det inte orimligt att anta att de är representativa för de två årskullen. Det verkar alltså vara flera unga svensktalande nu som har en internaliserad grammatik där prepositionsfraser är eller kan vara domäner för reflexiver. Sedan kan man fråga om de kommer att behålla sin nuvarande reflexiv-syntax när de blir vuxna. Undersökningar från Island där samma informanter har fått göra grammatikalitetsbedömningar vid olika tidpunkter antyder att talare kan bli mer kritiska till syntaktiska innovationer

med stigande ålder (se t.ex. Thráinsson 2012). Bland de informanter som accepterade en viss konstruktion vid 15 års ålder, fick samma konstruktion en något mer negativ bedömning 10 år senare – men helt avvisad blev den inte. Det är därmed ganska sannolikt att den reflexivanvändningen vi kan se hos dagens niondeklassare kommer att uppträda med en liknande frekvens hos unga vuxna om några år. Då får nya undersökningar visa hur stor spridning den nya reflexivsyntaxen har fått.

Referenser

- Borin, Lars, Markus Forsberg & Johan Roxendal. 2012. Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. *Proceedings of LREC 2012*, 474–478. Istanbul: ELRA.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris Publications.
- Chomsky, Noam. 1986. *Knowledge of language: Its nature, origin, and use*. New York: Praeger.
- Dahl, Östen. 1980. Über sin und hans. *ALVAR: A linguistically varied assortment of reading. Studies presented to Alvar Ellegård on the occasion of his 60th birthday*, red. Jens Allwood & Magnus Ljung, 21–33. (Stockholm Papers in English Language and Literature.) Stockholm: Institutionen för engelska, Stockholms universitet.
- Hestvik, Arild. 1991. Subjectless binding domains. *Natural Language & Linguistic Theory* 9:3, 455–496.
- Håkansson, David. 2017. Transitive expletive constructions in Swedish. *Nordic Journal of Linguistics* 40, 255–285.
- Lindstad, Arne Martinus, Anders Nøklestad, Janne Bondi Johannessen & Øystein Alexander Vangsnes. 2009. The Nordic Dialect Database: Mapping Microsyntactic Variation in the Scandinavian Languages. *NEALT Proceedings Series, Volume 4*, red. Kristiina Jokinen & Eckhard Bick. Northern European Association for Language Technology. <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/9206>. Databasen: <https://tekstlab.uio.no/nsd>
- Lundquist, Björn. 2013. On inter-individual variation and mid-distance binding in Swedish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 91, 113–146.

- Sundgren, Eva. 2016. ”Han är ute på promenad med hunden och hans bror.”: Pågående förändring i valet mellan reflexivt och personligt pronomen? *Svenskans beskrivning 34: Förhandlingar vid Trettiofjärde sammankomsten Lund den 22–24 oktober 2014*, red. Anna W Gustafsson, Lisa Holm, Katarina Lundin, Henrik Rahm & Mechtild Tronnier, 429–443. Lund: Lunds universitet.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok. (SAG)
- Thráinsson, Höskuldur. 2012. How do languages change? Föredrag vid Lunds universitet, 6 september 2012.
- Tingsell, Sofia. 2007. Reflexivt och personligt pronomen: Anaforisk syftning hos ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet.
- Tingsell, Sofia, 2010. Sin och hans – i förändring? *Studier i svensk språkhistoria 10, Språkhistoria – hur och för vem?* red. Erik Magnusson & Lena Rogström, 261–271. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet.

Ett nytt perspektiv

Om det förhistoriska mötet mellan keltisktalande och germansktalande folk

Bo Ruthström

Abstract: A New Perspective. On the prehistoric encounter between Celtic-speaking and Germanic-speaking peoples.

The article advances the hypothesis that the Neolithic migrants from the Black Sea-region who introduced Second Products Revolution (SPR)-farming in Europe were speakers of ProtoCeltic, and that ProtoGermanic-speaking peoples took over the knowledge and fundamental terminology from them by Wörter-und-Sachen-loans. The theory is founded on the combination of three facts; first, the reconstructed original ProtoNorse termino-logical structure for property in general with subcategories (Ruthström 2003), revised in comparative analysis with ancient Irish law; secondly, the archaeological absolute dating of the introduction of Second Products Revolution (SPR)-farming in Europe, given that the reconstructed ProtoNorse terminological structure – in a general way – seems to correspond to that SPR-farming; and thirdly, the historical hazard that the Roman empire never extended either to Ireland, or to the Northern countries. Consequently, the existing oral laws on both sides were written down in the vernacular. The ON words in question are, to start with, *óðal* ‘patrimony, kinland’, and *bú* ‘cattle, milking stock’, and in addition to that, *átt*, *ætt* ‘kin (on paternal side), ancestors’, and *heimr* (with a proposed original ProtoGermanic denotation here of *’protection; protected zone’).

Key words: ProtoCeltic, ProtoGermanic, Neolithic terminology, patrimony, cattle stock, legal prehistory.

Introduktion

Vid ett seminarium på SOL, Lunds universitet, 2016, presenterade jag en teori byggd på strukturellt-rättsfilologisk grund om tidig – neolitisk – expansion av protokeltisktalande folk. Teorin måste ses mot bakgrund av arkeologins nya ståndpunkt att det neolitiska jordbruket infördes i Europa av migranter från Anatolien. Expansionen skulle enligt teorin ha påbörjats i Svarta-havsområdet och utbredd sig västerut över större delen av Europa, inklusive Storbritannien och Skandinavien. Avsikten är att med denna artikel inleda en publicering. Teorin grundas på en kombination av tre olika saker:

- (1) Den rekonstruktion av den ursprungliga urnordiska terminologiska strukturen för **egendom i allmänhet** med **subkategorier** som finns genomförd i mitt arbete från 2003 (Ruthström 2003: 121), nu reviderad i komparation med fornirisk rätt;
- (2) Den av arkeologin etablerade, absoluta kronologin för introduktionen av det neolitiska Second Products Revolution-jordbruket i Europa; och
- (3) Den historiska slumpen att det romerska imperiet aldrig kom att omfatta vare sig Irland eller Skandinavien, och att de inhemska lagarna i dessa länder, tack vare detta, dels befann sig jämförelsevis längre bort från påverkan av romersk rätt, dels kom att kodifieras på respektive folkspråk.

Vad jag vid tidpunkten för seminariet kunde anknyta till var först och främst själva jordbruket, men inte det första, äldsta jordbrukets utbredning – hack- och grävkäpp-jordbruket (omkring 8000 f.Kr. i Sydöst- och Centraleuropa) – utan det därpå följande, fullt utvecklade, Second Products Revolution-jordbruket (omkring 4000 f. Kr. i Sydösteuropa, 3500–2500 f.Kr. i Centraleuropa, Welinder 1998: 174). Detta jordbruks väg till Central-, Väst- och Nordeuropa menade jag mig kunna följa i första hand norr om Alperna med hjälp av – som jag då antar ursprungligen protokeltiska – ortnamn från Svartahavsområdet uppför Donau, över till Rhen, ut till Nordsjön och vidare till Storbritannien och till Skandinavien. Jag har emellertid därefter insett att även det äldsta jordbruket måste

diskuteras i samband med teorin. I andra hand måste därför även en separat maritim väg söder om Alperna diskuteras, en väg som överensstämmer med megaliternas öst-västliga väg, och som i Skandinavien också kan kopplas till megaliter och ortnamn med antaget keltiskt ursprung. Dessa delar är tänkta att presenteras i kommande artiklar.

Den allmänna rent arkeologiska bakgrunden till den teori som här framläggs, var redan från början stödande och har sedan dess vuxit sig allt starkare. Genetisk arkeologi – arkeogenetik – har idag klart visat att jordbruket förmedlades till Europa från Mindre Asien av migrerande folkgrupper (jfr t.ex. Gamba & al. 2014; Haak & al. 2015; Allentoft & al. 2015). Den fråga som intresserar här är emellertid vilket – eller vilka – språk dessa migranter talade. Men först några inledande ord.

En ny metod

Grundförutsättningen är antagandet att det är möjligt att koppla den rekonstruerade urnordiska terminologin för ekonomiska subkategorier sakligt till det neolitiska SPR-jordbruket och språkligt till det forniriska lagspråket. Underlaget till mitt material är i och för sig stort, dels all medeltida nordisk lagtext, dels all fornirisk lagtext som utgör källmaterial till Fergus Kelly, *A Guide to Early Irish Law* (1988, 2011) och *Early Irish Farming* (2000). Kellys arbeten och tillgänglig keltisk språkhistoria och lexikografi har då varit ett avgörande stöd. Min metod är emellertid ingalunda någon corpus-metod, tvärtom. Den kan i stället beskrivas som en minimalistisk, till det yttersta driven strukturell ”skelett”- metod. Den har bestått i att, utgående från den äldsta möjligt identifierade, grundläggande rättsligt-ekonomiska strukturen för det medeltida nordiska, resp. det forniriska jordbruket, söka upp rättsliga nyckelbegrepp och kartlägga deras respektive terminologi. Därefter har en utvidgad jämförande analys påbörjats. I ett senare stadium har därefter också ortnamnen kunnat utnyttjas. I detta arbete får här fornnordiska och nästan genomgående forn-västnordiska ordformer stå som praktiska ställföreträdande representanter för allt forngermanskt språk.

Naturligtvis har man sedan Inge gjort iakttagelsen att keltisk-germanska motsvarigheter existerar på ett flertal separata semantiska fält (jfr d’Arbois de Jubainville 1892, Schmidt 1991, Scardigli 1973, 1995, 2002). Även om

analysen då har gjorts fält för fält, så har den väsentligen bestått i en fonetisk granskning ord för ord. Ambitionen här är att sätta in ordet/termen i dess rättsligt-strukturella sammanhang. Alla termer kommer då inte att ha samma mått av rättsligt-strukturell vikt. De termer som behandlas här är alla högt kvalificerade. De kallas därför här nyckeltermer. Den första gruppen termer speglar i första hand direkt SPR-jordbrukets rättsligt-ekonomiska struktur och jordens rättsliga hantering. Därutöver redovisas ytterligare några termer för att exemplifiera och bekräfta den här hävdade, ursprungliga betydelsen hos *heimr*.

Det måste starkt framhåvas att de här framlagda hypoteserna inte på något sätt vill ifrågasätta eller korrigera hävdvunnen germansk fonetisk språkhistoria, tvärtom. Men när forskningen på fonetisk grund vill sätta **slutpunkt** för frågan om förhistoriska lån från keltiskt språk till germanskt, så utgör detta istället här en **startpunkt** för ett antal frågor: varför stämmer tanken på lån så väl semantiskt med de här "ad hoc" framlagda hypoteserna? Varför blir de konventionella, fonetiskt korrekta etymologierna generellt så ofta inbördes ifrågasatta? Vidare: Hur kommer det sig att de utpekade termerna i forniriskan, t.ex. *coim*, utgör del av ett naturligt semantiskt utvecklingssammanhang, medan motsvarande termer i de nordiska fornspråken, t.ex. *heimr*, ter sig semantiskt svårare att förklara? När detta är ett mönster, kan det verkligen vara en slump?

Etymologierna och tidsperspektivet

Låt mig först uttala min största respekt för allt kvalificerat arbete som utträttats av auktoriteterna inom germansk etymologi. Alla här berörda ord och termer har naturligtvis behandlats ingående av dem. Ändå är etymologernas meningar ofta delade, och ibland sägs rent ut att etymologin är dunkel eller omtvistad. Men själva förutsättningen för deras arbete har då också varit en helt annan än den jag arbetar under.

I det konventionella, gemensamma tidsperspektivet för hittills framförda etymologier har, till att börja med, den keltiska – och väl även den germanska – förgreningen av de indoeuropeiska språken tänkts som knappast äldre än slutet av 3000-talet f. Kr. Vad som talades längre tillbaka i tiden – på stenåldern – har då tänkts kunna vara det gemensamma indoeuropeiska urspråket. Men vidare; den konventionella uppfattningen

om relationen mellan de germanska språken och de keltiska är den att endast ett litet fåtal germanska ord (motsv. got. *-reiks* 'konung', fvn. *ambátt* 'tjänarinna', och ytterligare några tolkas som säkra keltiska lån. Ändå anses den allmänna strömmen av kulturellt inflytande väsentligen ha gått från kelterna till germanerna (Scardigli 2002: 573; Birkhan 1970: 581).

Frågan om relationen kelter-germaner har diskuterats mycket länge. I den historik som ges av Karl Horst Schmidt 1991 är tidsperspektivet det att d'Arbois de Jubainville (1892) och S. Feist (1924) har ansetts företräda extrema positioner, medan bl.a. Krahes position anges som förmedlande. Schmidt ansluter sig till Krahes åsikt att de keltogermanska kontakterna skulle ha varit begränsade till järnåldern, eftersom ordet för järn skulle utgöra en isogloss mellan språken (Schmidt: 139; Krahe 1954: 122f.). Ännu mer deciderat uttrycker sig Scardigli: *Prähistoriker und Sprachforscher sind sich darin einig, dass die kelt.-germ. Kontakte hauptsächlich in die E(isen)Z(eit) fallen müssen* (Scardigli 1995, 560). Förutsättningen för vilka slutsatser som kan dras av beteckningarna för metaller i de olika språken måste dock ha ändrats genom dagens kännedom om tidig neolitisk migration. Det konventionella tidsperspektivet förefaller samtidigt vara styrt av förekomsten av skriftliga källor. *Scholars mention many other words* (dvs. än de nyss nämnda, min komm.) *which illustrate in various ways the influence of the Celts on the Germani and their mutual relations over the course of five centuries, namely from the third century B.C. to the second century A.D.* Scardigli 2002: 577). Ingen reservation uttalas här gentemot det skriftspråkliga tidsperspektivet.

I detta konventionella perspektiv har alltså saknats hänsyn till dagens nya kännedom om det europeiska jordbrukets absoluta arkeologiska datering, om att dess framträngande åstadkoms av migranter från Svarta havs-området och slutligen om att dessa migranter var de blivande förfäderna till större delen av Europas nuvarande befolkning. Ett på det konventionella sättet begränsat tidsperspektiv är inte heller överhuvudtaget förenligt med den strukturellt-terminologiska bild som lagspråken i det nya perspektivet ger. Konsekvenserna av detta har ännu inte blivit uppmärksammade. Till detta kommer den strukturella dimensionen. De berörda ordens funktion som nyckelterm i de nya, för de nya jordbrukarna tidigare okända strukturer som jordbrukssamhället förde med sig, har hittills inte beaktats.

En direkt konsekvens av detta nya kombinerade perspektiv blir en – för den hittills rådande uppfattningen – helt ny kronologi, där protokeltiska och protogermanska förutsätts ha existerat som separata PIE-dialekter redan kanske långt före den urgermanska ljudskridningen (jfr dock d’Arbois de Jubainville 1894:345). Språklig påverkan i fråga om nyckeltermer (Wörter-und-Sachen-lån) – antingen som rena ordlån eller enbart som funktionslån redan före ljudskridningen – måste då betraktas som fullt möjliga och tänkbara (nära grannar i ett långt perspektiv). Innan man som etymolog kan göra antaganden för nyckeltermer om arveordsstatus eller börja arbeta med mer eller mindre avlägsna PIE-paralleller, skulle man nu först ha att förvissa sig om att en tidig protokeltisk påverkan saknas eller är utesluten. Den tidsrymd inom vilken en sådan keltisk påverkan har kunnat förekomma är rimligen avsevärd, under alla förhållanden senast från SPR-jordbrukets ankomst till Skandinavien ca 3000 f.Kr. Om detta är riktigt, så inses lätt att den hittillsvarande etymologiska diskussionen saknat en helt grundläggande förutsättning.

I arbetet med att tolka denna möjliga nya ”horisontella eller synkroniska” språkutveckling tänker jag mig en första fas av enkelt inlån av hela ord eller användningar (funktioner) av ord från protokeltiskan – en *receptio celtica* – följd av en andra fas av anpassning eller germanisering – en *interpretatio germanica* – där man måste vara öppen för verkan av allehanda välkända typer av språkförändring, som dels assimilation, dissimilation, metates, vokalförlängning osv., dels påbyggnad med välkända avledningssuffix. Graden av omformning vid denna germanisering måste rimligtvis stå i någon sorts relation till kontrasten mellan det långgivande och låntagande språket. Slutligen: skulle man kunna formulera någon princip bakom de germaniseringar som förutsätts här?

Associativ anpassning – en semantisk associativ restriktion

Ett länge återhållande moment i arbetet har varit det faktum att semantiskt mycket övertygande paralleller mellan rekonstruerade protogermanska nyckeltermer och rekonstruerbara protokeltiska sådana ofta tett sig tveksamma eller omöjliga, eftersom de inte överensstämte med språkhistoriskt

förväntad lagbunden fonetisk utveckling. Allteftersom antalet övertygande paralleller vuxit, har materialets krav på en rimlig förklaring till slut framtvingat hypotesen om associativ anpassning, t.ex. en **semantisk associativ restriktion** vid inlån av främmande språkmateriel, som skulle kunna formuleras som följer:

Om det inlånade ordet vid någon tidpunkt semantiskt har riskerat att komma i konflikt med det låntagande språkets semantiska associationsstruktur, har detta kunnat utlösa en modifierande fonetisk reaktion, varigenom risken har eliminerats. Detta skulle då också ha kunnat innebära ett upphävt inträde av förväntade lagbundna fonetiska förändringar.

Vid närmare undersökning visar det sig nämligen att bakom ”germaniseringen” ofta förefaller ligga en semantiskt motiverad dissimilering som, avsiktligt eller oavsiktligt, har förhindrat oönskad homonymi med ett annat ord. Så t.ex. enligt min hypotes i *óðal*.

Jag avstår alltså i möjligaste mån från att på detta stadium överhuvudtaget diskutera tidigare etymologiska resonemang. Jag ser som min uppgift här att, undan för undan, låta den helhetsbild av den förhistoriska utvecklingen framträda som blir en konsekvens av det nya perspektivet. Det är detta som blir avgörande för teorins trovärdighet. Nyckeltermerna – i förlängningen då också utan begränsning till den agrara/ekonomiska sfären – fördelar sig på alla viktiga strukturer i samhället, utöver den agrara strukturen även kulten och mytologin, de sociala hierarkiernas struktur, den administrativa och judiciella strukturen och – inte minst – den framväxande allmänna rättsstrukturen. Jag hoppas kunna presentera dessa antagna terminologiska ”fossil” fortlöpande och under nära kontakt med keltologisk expertis i ett antal artiklar.

Den rekonstruerade terminologin

Den först rekonstruerade germanska (protonordiska) subkategori-terminologin bestod av 4 termer: två protogermanska *ord motsvarande fvn. *land* kontra *óðal*, betecknande de två motsatta kategorierna av odlingsmark, resp. två protogermanska *ord motsvarande *eyrir/aurar*, pl., kontra *bú/búfê*, betecknande motsvarande kategorier av lösegendom.

Den första versionen av substrukturen (Ruthström 2003, 121) visade den urnordiska terminologi och de kognitiva kategorier som föreföll kunna rekonstrueras genom tillbakablick med hjälp av de nordiska medeltidslagarna. Den reviderade version (2019), som nu här presenteras, visar den modifierade terminologi och de modifierade kognitiva kategorier som har kunnat rekonstrueras s.a.s. bakifrån och framåt, från SPR-jordbrukets införande, med hjälp av det nya perspektivet och komparation med fornirisk rätt.

I arbetet 2003 användes de icke närmare definierade primära kognitiva kategorierna ÄTT och BO, där ÄTT användes för att förklara vad odlingsmark betecknad motsvarande *óðal* var knuten till, resp. BO för att förklara vad jag då tänkte mig att lös egendom betecknad motsvarande *bú* / *búfe* var knuten till. Detta har nu kunnat revideras.

Den reviderade substrukturen och terminologin

Det är viktigt att framhålla att jag vill göra gällande att **hela** denna rekonstruerade substruktur-terminologi kan återföras på ett protokeltiskt ursprung. I detta första sammanhang kommer dock enbart de två viktigaste, de primära **óðal* och **bú* att behandlas. Dessa två termer är beteckningar för vad som var knutet till de kognitiva kategorier som i sin tur var de primära, för hela samhället fundamentala kategorier som går att definiera positivt. De motsatta, sekundära, kan bara definieras negativt, i förhållande till de positiva. Dessa sekundära saknar då också egentligen samlande beteckningar. De som anges – motsvarande *land*, resp. *eyrir*, *aurar*, pl. – betecknar bara de i ekonomiskt sammanhang vanliga delkategorierna. De kommer att behandlas i ett kommande arbete. De reviderade primära kognitiva kategorierna är nu ÄTT och HEM:

Reviderad terminologi för subkategorier motsvarande:

ICKE A. ODLINGS- JORD	EG. ANKNUTEN TILL BONDENS ÄTT HEM	ICKE A. LÖS EGENDOM
<i>land</i>	<i>óðal</i> <i>bú</i>	<i>eyrir, aurar, pl.</i>

De kognitiva kategorierna ÄTT och HEM kräver precisering eftersom de inte, eller inte helt, överensstämmer med ordens betydelse idag. Båda orden, *ätt* och *hem*, är enligt vad som hävdas här protokeltiska Wörter-und-Sachen-lån in i protogermanskan (se nedan under Termerna).

Kategorierna:

Kategorierna ÄTT och HEM är rekonstruerade både som ord och som kognitiva kategorier. Ordet *hem* diskuteras strax. Kategorierna bör rätteligen definieras på detta sätt:

ÄTT = 'förfäder i rakt nedstigande led på manssidan'; inte helt liktydigt med SLÄKT.

HEM = 'rättsligt skyddat område, i synnerhet omfattande bondes bruksenhet'. Denna kategori harmonierar helt med en rad rättsliga nyckeltermen som *heimsókn* eg.: 'angrepp på rättsligt skyddat område kring boplatst', *hemaðöðer*, *hemföðder*, om boskap, eg.: 'född med rättsligt skydd, inom rättsligt skyddat område kring ägarens boplatst' etc. Mer om denna nya etymologi nedan. Den 2003 använda kategoribeteckningen BO visade sig i dagens perspektiv vara både tvetydig och helt olämplig, mer om detta nedan.

Termerna

Nyckeltermen förbundna med jordbruket

(1) *óðal*

Den rekonstruerade protogermanska termen som motsvarar *óðal*, och som är knuten till kategorin ÄTT med den här givna definitionen, är helt förenlig med ordets betydelse i de fornnorska lagtingslagarna (*jordeiendom som gjenstand for odelsret dvs. den fortrinlige, til ætten knyttede eiendomsret till nedarvet eller paa anden særlig hedrende maade erhvervet jord, i kraft af hvilken der i tilfælde af afhændelse tilkom ættens medlemmer en forkjøbs- eller løsningsret* NGL 5). Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt denna exceptionellt viktiga termen. Jag vill alltså här

hävda att den protogermanska motsvarigheten till *óðal* har ett proto-keltiskt ursprung. De konventionella etymologierna utgår istället ifrån att ordet är bildat till en protogermansk motsvarighet till *aðal* 'egenart, (väsentlig egenskap / nature, (principal) characteristic' (ONP), 'nature, disposition, inborn native quality' (Cleasby-Vigfússon). Men enligt Bjorvand o. Lindeman sägs ordet *aðal* också betyda 'hjem, odel' (art. **adel**).¹ B&L resonerar sig också fram till en hettitisk parallell. Hur skulle man då kunna motivera ett keltiskt ursprung?

Först "die Sachen". Den konventionella etymologin har antingen aldrig haft kännedom om eller i vart fall aldrig tagit ställning till konsekvenserna av den sakliga verklighet som dagens arkeologi redovisar – att SPR-jordbruket infördes av migranter och att detta för skandinavisk del skedde fr.o.m. ca 2900 f.Kr. Företeelsen FÄDERNEÄRVD JORD (i rakt nedstigande led ärvd i visst antal generationer) måste rimligen ha varit en fullständig nyhet inkommen med det nya jordbrukssamhälle som det här antas att germanerna recipierade från kelterna. Betydelsen 'fäderneärvd jord' skulle därmed i protogermanskan inte kunna vara nedärvd. Men kan då inte ordet motsvarande *óðal* ha bildats från *aðal* just för att rymma den nya företeelsen FÄDERNEÄRVD JORD? Det är väl så man hittills har ansett att det har gått till?

Skälen till mitt tvivel är två. För det första kan jag inte se att den belagda betydelsen hos *aðal* i simplex verkligen någonstans inbegripit egendom av något slag. Det verkar saknas en fullt trovärdig utgångspunkt för en sådan betydelseutveckling. För det andra måste frågan ställas varför man inte först bör undersöka om inte också den keltiska beteckningen på den keltiska företeelsen fått följa med, att det alltså rör sig om ett traditionellt Wörter-und-Sachen-lån?

Det visar sig då att ett fir. *athárda* [= avledn. av *athair* 'fader'] med just betydelsen 'patrimonium' finns belagt. Om en protokeltisk motsvarighet till detta ord hade lånats in i protogermanskan, så skulle den urgermanska accentframflyttningen därefter ha givit samma effekt som på det proto-germanska ordet motsvarande *faðir*, dvs. *athárda* > *áðarda*; men ordet skulle då ha börjat närma sig ett hotande fonetiskt sammanfall med den protogermanska motsvarigheten till ordet *aðal* med betydelsen 'egenart, (väsentlig egenskap / nature, (principal) characteristic' (ONP 1:38). I denna situation vill jag anta att en semantisk restriktion har utlöst

¹ Ssgn *aðalból* kan väl inte avses; här betyder ju förleden 'huvud-'.

dissimilation för att avvärja semantisk oklarhet. Den korta vokalen har då dissimilerats till långt $\bar{a}$ -. Därefter har detta $\bar{a}$ - kunnat utvecklas till långt $\bar{o}$ - (liksom PIE *māter* > *móðir* etc.) till *óðal*, (se ovan, Associativ anpassning – en semantisk associativ restriktion). (Angående status som nyckelterm i fornirisk rätt, se nedan).

Det bör då observeras att både ordet *óðal* som beteckning för den primära kategorin av odlingsjord, och ordet *ætt* (se 3 nedan) som beteckning för den kognitiva kategori som denna jord var knuten till – att båda dessa ord på detta sätt kan förklaras som Wörter-und-Sachen-lån från ett språk som redan måste ha varit protokeltiska (pre-protokeltiska?) – det initiala *p*- hade redan fallit.

Det kan i förbigående noteras att detta då skulle utgöra en dubbel, språklig bekräftelse på att det patriarkala företrädet framför det matriarkala hade inträtt redan i jordbrukarsamhällets barndom.

(2) *bú*

Termen *bú* har två separata rötter som sammanfallit, dels den som här antas vara den primära, motsv. fir. *bó* 'boskap' [jfr gr. *bous*, lat. *bos*], dels den sekundära [*bo*, *boa*, v. 'bo, bereda', till PIE *bheu*, lat *fui* 'var' IEW: 147–150]. Termen *búfé* i första rekonstruktionen 2003 har visat sig vara sekundär i förhållande till *bú* 'boskap, fäkreatur'. Denna, senare, centrala betydelse är faktiskt ännu belagd i simplex (!) både i fvn. och i ÅVgL. Den har bara hittills uppfattats som utvecklad ur (den i verkligheten separata) bet. 'boning, boställe etc'. Lagutgivaren Schlyter själv ansatte bet. 'boskap, fäkreatur' som nr 1 i Glossariet till VgL (SSGL 1), men undvek att vidhålla detta i sin avslutande Ordbok (SSGL 13). Ordet *bo*, *bú* i bet. 'boskap, kreatur' antas här av mig vara ett direkt lån från protokeltiskan. Det ursprungliga protogermanska arveordet motsv. *ko* kan bara ha betecknat djuret som resurs av kött m.m., dvs. så som nötboskapen från början utnyttjades. Det inlånade **bō* måste ursprungligen ha fått beteckna 'kreatursbesättning på brukningsenhet'¹². Men när *bú*, *bo* började betyda också 'boning, boställe' måste t. ex. den protogermanska eller urnordiska

² Jfr fir. *bóaire* 'cow-noble, stock-master, stock-owner' (DIL). En bonde med rangen *bóaire* ägde boskap till ett halvt plöjningslag och betalade en mjölkko om året till sin "lord" (Kelly 1988: 10). Frågan bör ställas till germanistisk forskning om t. *bauer*, nl. *boer*, i bet. 'bonde' kan vara ett relikt av ett i protogermanskan inlånat * ord motsvarande detta.

motsvarigheten till frasen *6 kúa bú* (GuL 3; en standardfras på en standardstorlek för brukningsenhet) ha kommit på glid. Den kunde då enkelt få sin betydelse omtolkad och förändrad från 'kreatursbesättning på 6 kor (på brukningsenhet)' till 'brukningsenhet med besättning på 6 kor'.

Det rättsliga skyddet för *bú/bo* – kategorin HEM – var mycket starkt. Dråp på bondes *bú/bo* var nidingssverk och medförde fredlöshet enligt ÄVgL. Rån av boskap – *bosran* – (Den som *riþær hem at manne mæþ hær oc hælming takær fore hanum baþe höwat oc clöwat*) ådömdes maximala böter enligt VmL 25:10 (24+40 marker).

Sammanställningen *bosran* 'rån av boskap' i svealagen VmL utgör ett språkligt vittnesbörd om att *bo* i simplex tidigare haft betydelsen 'boskap' också i svealagarna. Därutöver är ssgn *bosran* också en lexikaliserad nyckelterm i sin egen rätt och kommer att redovisas som sådan.

(3) *ätt, ætt*

Det protogermanska *ord med geminerat *-t-* som motsvarar *ätt, ætt* är, vill jag anta, en dissimilativ form av pluralformen av det protokeltiska *ord som motsvaras av fir. *athair* 'fader', *aithir*, pl. 'fäder; förfäder' (alltså etymologiskt identiskt med vårt ord *fader* men med i keltiskan bortfallet *p-*), där den ursprungligen plurala formen av ett ord med maskulint genus – då ännu med bibehållet PIE *-t-* – efterhand kommit att uppfattas som en singularisform av ett feminint protogermanskt *ord motsvarande *ætt, ätt*, med den individuella betydelsen 'enskild linje av förfäder'. Den förutsatta dissimilationen *t > tt-* kunde ha utlösts av association till ett *ord motsv. *át*, om djur, 'ätande'. Alternativt kunde de dissimilerade formerna eventuellt ha uppkommit som analogi till ett protogermanskt *ord motsvarande *sätt, sætt* 'förlikning', även detta, som jag vill anta, ett Wörter-und-Sachen-lån från protokeltiskan (av ett protokeltiskt *ord motsv. fir. *sáth, sáith* 'sufficiency, as much as one requires', med ännu bibehållet PIE *-t-*; jfr art. **satisfaktion** i SAOB). Här är ett motiv till dissimilativt geminerat *-t-* tänkbart. En protogermansk *term – med här antaget enkelt *-t-* – motsvarande termen för förlikning – *sätt, sætt* – kunde inte gärna tillåtas ge associationer till ett *ord med betydelse motsvarande 'försåt' – *forsát* – med enkelt *-t-*. Gemineringen skulle då vara en dissimilation utlöst av en förutsatt semantisk restriktion (se ovan, Associativ anpassning – en semantisk restriktion).

Det bör påpekas att just de protogermanska *orden motsvarande de två termerna *ætt, ätt, 'ätt'* och *sätt, sætt* 'förlikning' måste ha haft ett speciellt

nära inbördes förhållande. Varje förlikning efter kränkning mellan den kränkande och den kränkte måste ha förutsatt en avgörande medverkan från kontrahenternas respektive ätter. Det vore då hypotetiskt tänkbart att termerna påverkat varandra ömsesidigt på följande sätt: formen motsvarande *ätt* kunde ses som sekundär, uppkommen genom anslutning till formen motsvarande *sätt*, medan formen *sätt* kunde ses som sekundär, uppkommen genom anslutning till formen motsvarande *ætt*.

(4) *heimr*

Det protogermanska *ord som motsvaras av *heimr* är – menar jag – ett ord- eller funktionslån av det protokeltiska *ord som motsvaras av fir. *coim* 'body, breast, bosom, waist', och därifrån 'keeping, protection, shelter'. En avledning i det fir. lagspråket – *coimded* – betyder '(place of) security, safety, custody' (DIL). Jag gör alltså antagandet att ett icke anträffat protokeltiskt ord motsvarande fir. *coim* med betydelsen 'skydd; skyddad zon, skyddat område' **borde** ha existerat i rättslig användning. Det **borde** ha representerat begreppet RÄTTSLIGT SKYDD; ZON el. OMRÅDE MED SÅDANT SKYDD i den allmänna, då existerande protokeltiska rättsliga struktur som enligt mitt antagande rimligen måste ha utgjort modell för det framväxande nya protogermanska jordbrukarsamhället.

Det ovannämnda antagandet låter sig språkligt underbyggas med en rad ordbildningar i vilka *heimr* hittills har tolkats ha den konventionella betydelsen 'hem', men där den här antagna betydelsen 'rättsligt skydd; zon el. område med sådant skydd' ger en semantiskt sammanhängande giltighet genom alla användningsområden. Trovärdigheten förhöjs av att användningarna representerar ett flertal separata strukturer i samhället. Dessa sammansättningar och avledningar är emellertid samtidigt lexikaliserade strukturella nyckeltermen i sin egen rätt. De redovisas således nedan med egen numrering.

Lexikaliserade bildningar till *heimr* i sannolikt ursprunglig betydelse

(5) *heimill*, adj, *heimild*, f.

Ordet *heimill*, *heimoll*, *heimull*, adj. definieras i NGL 5 på följande sätt: *som hviler paa gyldig hjemmel, tilkommer en ifølge fuld og sikret*

retsadkomst; retsgyldig. eiga (iorð) heimila FrostL 12:4. **Heimild**, f. definieras: *hjemmel, sikrelse af en retsgyldig adkomst til en rettighed, som overdrages nogen: Nu færr maðr a iorð manns ok tekr eigi h(eimild) af þeim er a* Gull 77. **Hemul** (hemol; heimul, G(utaL)), adj. definieras i SSGL: *tillegnad, försvarad (om en rättighet). (hemu)lt gæra, försvara sin besittning l. förtyring af en sak då klander skett. Hemuld*, f. *hemul, försvar för eganderätt (till jord l. lös egendom) l. för någon annan rättighet, hvilket vinnes genom uppgifvande af den person, af hvilken man fått rättigheten åt sig öfverlåten.*

Konventionell etymologi ger här en förklaring som endast mycket vagt anknyter till ordens innebörd i lagspråket: *Eg. hörande till ngns hem el. hus (säkerl. ej, ss. förmodats, sammans. med adj. huld).* (Hellquist 1966:1:347). Den föreslagna protokeltiska etymologin, däremot, överensstämmer fullständigt med ordens specifika rättsliga innebörd. Egendom eller rättighet som i protogermanskan var motsvarande *heimill* skulle enligt denna ha varit 'rättsligt skyddad, okränkbar', och den proto-germanska motsvarigheten till *hemuld*, f., skulle haft betydelsen 'rättsligt skydd'.

(6) *heimta*, v.

Ordet *heimta*, v. definieras i NGL 5 på följande sätt: *eg. bringe hjem, hente; kræve udlevereret el. betalt; modtage. I uttrycket heimta s(kuld) (at manne), afkræve (ham) gjælden* (Gull 55 m. fl.). Att kräva, *krefja*, var att i retslig forstand: *fremsætte en lovformelig, med full retsvirkning gjældende kraf*a. Och *krafa* i sin tur definieras: *juridisk betegnedes med dette ord det foreløbige og udenretslige rettergangsskridt i vitterlig sag, hvorved klageren i vidners overvær for modparten fremførte sit bestemt formulerede forlangende (dvs. krav) og derved stillede ham i den nødvendighed enten at maatte erklære sig villig til at efterkomme kravet eller at gjøre sig skyldig i en som strafbart ran opfattet vægring.* (NGL 5: 363 med ref.).

I de svenska medeltidslagarna finns *hæmta* belagt endast i bet.: 'hämta', med tillägget *eg. hemföra* (SSGL 13: 305).

I NGL:s definition sammanförs den vanliga betydelsen 'hämta' med det specifikt rättsliga 'kräva utlevererat eller betalt'. Detta senare visar sig innefatta en strikt formaliserad rättslig procedur med specifika, noga angivna rättsverkningar. Den etymologiska förklaringen *eg(entligen) bringe hjem* övertygar knappast. Däremot svarar den betydelse som den

föreslagna protokeltiska etymologin ger till *heimr* (se ovan) fullständigt mot den specifika rättsliga innebörden hos *heimta* i frasen *h. skuld at manne* 'att avkräva ngn en skuld' (GulL 55 m. fl.). Att *heimta* skulle då ursprungligen enligt denna ha varit att 'rättsligt säkerställa (utfäendet av) en fordran, att säkra, skydda (en fordran)'.

(7) *hemföpa*

Ordet *hemföpa*, f., definieras i SSGL: *det förhållande att en träl l. ett fäkreatur blifvit födt hemma hos någon viss person*. Motsvarande term saknas i de fornnorska lagarna.

I en situation där en mans rätt till träl eller fäkreatur klandrats, kunde denne gå ed på att trälen osv. var "hemfödd" eller "hemmafödd". Om han förmådde leda sin rätt tillbaka till *hemföpa*, så hade han värt sin rätt. Detta borde han kunna göra, eftersom sådan egendom skulle överlåtas med vän och vittne (*vin ok vitni*). Kärnan i denna kategori av egendom är identisk med den rekonstruerade subkategorin *bú/bo*. Den anges också först i Äldre Västgötalagens allittererade regel:

Horss ok nöt, hoffä ok hornfä, skapat kläpi ok skiept uakn, þem skal man köpa ok sália mæþ vin ok vitni. (Häst och nöt hovfä och hornfä, skurna kläder och skaftade vapen, dem skall man köpa och sälja med vän och vittne). ÄVgL TjB 19:2.

Termen representerar då egendom som fötts eller skapats i säljarens rättsligt skyddade zon och som tänks ha överförts till köparens motsvarande zon genom en bevisrättsligt jämförelsevis säker procedur, som gav möjlighet att värja köpet från klander genom invändningen *hemföpa*. *Vin* var i detta sammanhang: *mäklare, en af båda parterna tillkallad man, hvilken, jämte två vittnen, skulle vara närvarande vid köp af lösören, för att sedan, om det köpta godset klandrades, intyga att det blifvit köpt, och framskaffa säljaren.* (SSGL 13:702).

Här tycks två separata möjligheter att tolka *hem-* löpa samman. Å ena sidan anvisar lagens regler ett sätt att säkert förmedla rätten till den överlåtna egendomen från säljarens rättsligt skyddade domän till köparens likaledes skyddade domän. Köparen riskerade därmed inte att bli beskylld för stöld, rån el. dyl. Å andra sidan är det samtidigt så att det då intygas att trälen osv. var född "hemma" på säljarens mark el. gård. Kanske är denna situation betecknande för hur en allmän betydelse 'skydd; skyddad zon el.

skyddat område' kunnat övergå till betydelsen '(skyddat område runt) persons bostad'.

(8) hemgærþ

Ordet *hemgærþ*, f., definieras i SSGL: *det förhållande att (klandrad) sak blifvit förfärdigad hemma hos någon viss person*. Samma fakta och bedömning gäller, *mutatis mutandis*, som för *hemföþa*.

(9) heimsókn

Ordet *heimsókn*, f. definieras i NGL: *hjem søgelse, d. e. voldsomt, udenfra udført overfald paa nogen i hans hjem*. *Hemsokn*, f. i SSGL definieras endast: *hemgång*. Denna term betyder i sin tur enligt SAOB: (*i sht i fråga om ä. förh.*) *svårare hemfridsbrott bestående däri att man begiver sig hem till en annan i avsikt att skada honom själv l. ngn som hör till hans hus l. i trångmål tagit sin tillflykt dit*.

Det förekommer ingen tvekan hos de lagutgivande lexikograferna om vad förleden *heim-/hem-* står för. Det är den angripnes *hem*. Ändå finns vissa fakta som stämmer med att förleden ursprungligen skulle ha haft den allmännare betydelsen 'skyddat, okränkbart område'. För kyrkobesökare gällde *kirkjufriðr/kirkiufriper* enligt de kristna medeltidslagarna. Ett rimligt antagande torde vara att en motsvarande rättsregel har gällt för kultplats i förkristen tid.³ Om man kombinerar detta med de teofora ortnamn som har *-heim/-hem* som senare led (t.ex. *Njarðarheim* (vilka kommer att behandlas i ett kommande arbete, jfr **14**), så inbjuder detta till antagandet att *heimsókn* ursprungligen betecknat angrepp på rättsligt skyddad plats i allmänhet, i synnerhet då inbegripet helig, okränkbar kultplats.

(10) heimamaðr

Ordet *heimamaðr* definieras i NGL: *= griðmaðr*. Detta i sin tur: *fri mand, der er optagen i ens hus som fast medlem af husstanden, i hvis sysler han i regelen deltager*. Viktigt är här att tillfullo inse innebörden av ordet *grið*. **Grið**, pl.: NGL: *personlig sikkerhed i kraft af særskilt anordning, truffen for bestemte tilfælde, tider, steder eller personer*. Fritzner: *saadan Fred eller Sikkerhed for sin Person, at man ikke er udsat for at miste sit Liv, tage Skade paa sine Lemmer*. I konkret användning, i fråga om person:

³ Ett klart belägg för detta förefaller vara Oklunda-ristningen, jfr Ruthström 1988.

Tilhold som en búlauss Person har hos en bóndi, hvis heimamaðr eller griðmaðr han derved bliver, hvis bú eller Hus herved bliver hans heimili, og hvori han er friðheilagr, har heimfrið, og hvori en Sagsøger har at stевne ham. Detta leder oss till ordet *heimili*, se 12. Jfr vidare: **heimildar-maðr**, m. = *heimamaðr*, *griðmaðr*.

Det står helt klart att vad saken handlar om i lagens språk är att ge en terminologi för personlig säkerhet, skydd, i detta fall för en person som givits lov att tillhöra en annan persons hushåll. Detta ges dock inte fullt genomslag i NGL eller hos Fritzner (eller Cleasby-Vigfusson). Men lexikograferna har i sin presentation av materialet haft att utgå från förutsättningen att betydelsen 'hem, boplatz' skulle vara den ursprungliga hos *heimr* med ssgr och avledning. Man har då placerat skydds rättens **lokalisering** som betydelse nr 1 och själva skydds rätten som nr 2. Samma princip har använts vid redigeringen av *grið*, kanske i konsekvens med definitionen *heimamaðr* = *griðmaðr*. När det nu blir allt tydligare att den ursprungliga betydelsen hos *heimr* förefaller vara 'skydd; skyddat område', framstår anordningen av dessa artiklar som något missledande.

(11) *heimakona*

NGL och Fritzner: *heimakona* = *griðkona*. Jfr *heimamaðr*.

(12) *heimili*

Ordet *heimili* n. definieras i NGL: *hjem, hjemsted, bopæl*. Ett mycket talande språkprov anförs: *aller menn skulu friðhelgir vera at heimili sinu* MHL 4: 18; FrostL 4: 5.

I konsekvens med resonemanget rörande *heimamaðr* förefaller mig definitionens snäva begränsning till lokalitet missvisande. Om den ursprungliga betydelsen hos *heimr* är 'skydd; skyddat område', borde detta, åtminstone som bibetydelse eller konnotation, ha kunnat tilläggas med stöd av FrostL 4: 5.

(13) *hemfylghþ*

Ordet *hemfylghþ* f. definieras i SSGL: *hemföljð som af föräldrar gifves åt barn vid deras giftermål. VG kallar särskildt det h(emfylghþ), som vid giftermål gifves åt dotter.*

Detta slag av gåva, i dagligt tal hemgift, tillsammans med en mängd fornspråkliga varianter med *hem-* som förled, sammanfattas rättshistoriskt under etiketten **medgift**. På vilket sätt det rättsliga innehållet i detta slag

av gåva bör knytas specifikt till förleden *hem-* framgår inte klart av lagtexterna. Att detta varit föremål för tvekan redan vid medeltidens ingång förefaller framgå av de norska lagarna. Där är i stället de motsvarande termerna *heimanfylgð*, *heimanfylgja*, *heimangjöf* helt genomförda.

Min uppfattning är att förleden varken syftar på brudens eller brudgummens föräldrahem eller på deras kommande gemensamma hem. Reglernas rättsliga innehåll syftar nämligen till att säkra att medgiften inte skulle gå förlorad. När brudens eller brudgummens fader avled, var bruden, resp. brudgummen, skyldig att återbära medgiften till arvskitte. Det var då brudens osv. och hennes syskons, hennes blivande medarvingars, intressen som därigenom skulle tillgodoses. Om medgiften hade inbegripit jord, skulle också ättens intresse av att jord bibehölls inom ätten ha tillgodosetts. En fara för särskilt brudens medgift låg i att denna normalt förvaltades av hennes man (jfr SL 5: 140, n. 1; KLN 11: sp. 117 ff). Medgiften var alltså en gåva med inbyggt rättsskydd för bruden, syskonen och ätten, en skyddad gåva. Detta var också, enligt min mening, den ursprungliga betydelsen hos **hem-* i detta sammanhang.

***Heimr* i annan användning**

(14) *-heimr* i ortnamn med (sannolik) kultisk koppling

Heimr som senare led i teofora ortnamn, t. ex. *Njarðarheim* har redan nämnts. Många andra *-heimr*-namn har övertygande kultiskt innehåll. Speciell betydelse för migrationens tolkning får sammansättningsleden i funktionen som onomastisk markör. Allt detta kommer att behandlas i ett särskilt arbete.

(15) *heimr-* i gudanamnet *Heimdall*(l)

Guden *Heimdall*(l), som enligt den poetiska Eddan var Valhalls väktare, har betecknats som ”en gåtfull gud” (Steinsland & Meulengracht Sørensen 1998: 60). Med en keltisk tolkning blir han emellertid en lättförståelig *deus protector* som – med germaniserad efterled – språkligt motsvaras av fir. *coimdiu* ’the Lord’. (Det fir. ordet anses vara en språkligt arkaisk bildning, jfr Schmidt 1991, 144). All anledning finns att anta att det fir. ordet är en ”kristnad”, ursprungligen hednisk beteckning. *Heimdalls*

attribut, *gjallarhornet*, inbjuder sakligt till identifikation med proto-keltiska *carnyx*, dvs. ett slags jättelik, vertikalt hållen keltisk strids-trumpet, bronshorn, vars klockstycke – utformat som ett vilddjurs gap – nådde mer än 3 m. över marken. Även detta keltiska instrument kunde ha konstaterad kultisk anknytning, t.ex. som votivgåva till någon keltisk gud (jfr Deskford *carnyx*, National Museums Scotland; nms.ac.uk).

***Atharda* – en nyckelterm?**

Vårt hypotetiska antagande om Wörter-und-Sachen-lån från proto-keltiskan förutsätter att vad som fick nyckeltermstatus i protogermanskan hade sådan status också i protokeltiskan. Det förefaller då förödande för resonemanget att *atharda* saknar sådan status i den forniriska rätten. Ordet saknas i det lagspråk som redovisas av Kelly, men är belagt i annan litteratur. Den term som har nyckelstatus är i stället *fintiu* 'kin-land' (dvs. 'släktjord'; *fine* 'kin, family group, kinsman'). Detta förefaller emellertid anmärkningsvärt motsägelsefullt. Till att börja med förutsätts som onödigt att över huvud taget uttryckligen nämna det faktum att jorden ärvs av sönerna. Endast om ingen son finns får en dotter ärva. (Kelly 1988: 102–104). De olika kategorier av arvtagare till jord som sammanfattas av att jorden ärvs i 3, 4, 5 och 6 led (*gelfine*, *derbfine*, *iarfine* och *indfine*) gäller enbart för den manliga linjen (Kelly 1988: 320).

Gelfine 'bright kin', descendants on the male line of the same grandfather; *derbfine* 'true kin', descendants on the male line of the same great-grandfather, *iarfine* 'after kin', descendants on the male line of the same great-great-grandfather; *indfine* 'end-kin', descendants on the male line of the same great-great-great-grandfather (Kelly 1988: 320).

The normal procedure seems to have been for an inheritance of land (*orbae*) to be divided among the owner's sons on his death. Where there are no eligible sons, the inheritance must go to some other relative or relatives. If there are daughters, it may go to one or more of them. (Kelly 2000: 412, 413).

Trots att rättssystemets princip således är manlig arvsföljd, förefaller det saknas en term som skulle uttrycka just detta i just lagspråket. Den nyckelterm som faktiskt finns, *fintiu* 'kin-land', (dvs. 'släktjord'), verkar i stället passa helt rätt för undantagssituationen att ingen manlig arvinge

finns. Om man avstår från att tolka detta som en slump, skulle förklaringen kunna vara enkel. *Atharda* kunde då tolkas som den förkristna, hedniska nyckeltermen för normalfallet, vilken i samband med kristnandet avlägsnats från lagspråket. Kvar skulle då stå en neutral term för den större kategorin 'släkt', utan associationer till hedendom, *fintiu* 'kin-land', (dvs. 'släktjord'). Ett sådant hypotetiskt avlägsnande skulle inte ha ändrat någonting i sak. I avvaktan på en slutlig utvärdering av hypotesen av keltologisk expertis gör jag därför det preliminära antagandet att *atharda* haft förkristen status av nyckelterm.

Sammanfattning

Kombinationen av dels den reviderade rekonstruktionen av den ursprungliga urnordiska terminologiska strukturen för **egendom i allmänhet** med **subkategorier**, dels den absoluta kronologin för introduktionen av det neolitiska Second Products Revolution-jordbruket i Europa sammanhållet med den historiska slumpen att lagarna både på Irland och i Skandinavien kom att kodifieras på respektive folkspråk utan att bytas ut mot det romerska imperiets latin har hypotetiskt frilagt ett hittills okänt skikt av ursprungliga nyckelterm. Gemensamma terminologiska relikter redan från neoliticum förefaller kunna finnas konserverade i fornnordiskt/germanskt och forniriskt lagspråk. Gemensamma, neolitiska, protokeltiska och protogermanska primära subkategoritermer motsvarande – *athárda*, resp. *óðal*, och *bo*, resp. *bú* – för det genomförda neolitiska Second Products Revolution-jordbruket tillsammans med termer för de kognitiva kategorier som dessa varit knutna till – *aithir*, pl., resp. *átt*, *ætt*, och *coim* resp. *heimr* – förefaller ha kunnat rekonstrueras, liksom deras respektive ursprungliga betydelser. De enligt hypotesen protokeltiska motsvarigheterna till *óðal*, och *átt*, *ætt* – *athárda*, resp. *athair* 'fader', *aithir*, pl. 'fäder; förfäder' – identifieras som protokeltiska genom det bortfallna initiala *p*-.

Den rekonstruerade ursprungliga betydelsen hos den protogermanska motsvarigheten till *heimr* förefaller ha kunnat identifieras i ett ytterligare antal nyckelterm, i ortnamn och i gudanamn innehållande *heimr*. En rimlig preliminär slutsats bedöms vara att sammantaget tolka allt detta som argument för att neolitiska protogermansk-talande stammar

recipierade SPR-jordbruket med dess terminologi från kelterna för att därefter germanisera denna terminologi. Detta stöder ett fortsatt antagande att det fortsatta byggandet av det nya protogermansk-talande samhället ägt rum med det protokeltiska som förebild.

Den teori om en tidig – neolitisk – expansion av protokeltisk-talande folk från Svarta-havsområdet västerut över större delen av Europa, som nämndes i inledningen, är grundad på förekomsten av *heimr* som led i ortnamn i den som ursprunglig antagna betydelsen 'skydd; skyddad, okränkbar zon'. *Heimr* antas i detta sammanhang representera ursprungligen protokeltiska ortnamn. Denna teori kommer förhoppningsvis att presenteras i ett kommande arbete.

Källor och litteratur

- Allentoft & al. (2015): Population genomics of Bronze Age Eurasia. *Nature*, 522 (7555), 167–172. doi:101038/nature14507.
- Anthony, D.W. (2007): *The horse, the wheel, and language: how Bronze Age riders from the Eurasian steppes shaped the modern world*. Princeton University Press, Princeton N.J.
- d'Arbois de Jubainville, H. (1892): De quelque termes du droit public et du droit privé qui sont communs au celtique et au germanique. *Mémoires de la société de linguistique de Paris* 7, 286–295.
- d'Arbois de Jubainville, H. (1894): *Les premiers habitants de l'Europe. II*. Paris 1894: Thorin & Fils Éditeurs.
- Birkhan, H. (1970): *Germanen und Kelten bis zum Ausgang der Römerzeit*. H. Böhlau Nachf./Wien-Köln-Graz Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Bjorvand, H. & Lindeman, F.O. (2000): *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Novus forlag – Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.
- Cleasby, R. & Vigfusson, G. (1874): *Icelandic-English Dictionary*. Clarendon Press, Oxford.
- Dictionary of the Irish Language*, (1913–76). Royal Irish Academy.
- DIL, se *Dictionary of the Irish Language*.
- Feist, S. (1924): *Indogermanen und Germanen*. Max Niemeyer 1914, 1924, Halle /S.

- Fritzner, J. (1972–73): *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Omarbeidet, forøget og forbedret udgave, Bd 1–4. Universitetsforlaget Oslo – Bergen – Tromsø.
- Frostatingslagen, se *Norges gamle Love I*.
- Gamba & al. (2014): Genome flux and stasis in a five millennium transect of European prehistory. *Nature Communications* 5, 5257. doi:10.1038/ncomms6257.
- Gulatingslagen, se *Norges gamle Love I*.
- Haak, W. & al. (2015): Massive migration from the steppe was a source for Indo-European languages in Europe. *Nature*, 522 (7555), 207–211. doi:10.1038/nature 14317.
- Hellqvist, E. (1966): *Svensk etymologisk ordbok*, 3 uppl. Lund.
- Hoff, A. (2006): Recht und Landschaft. Der Beitrag der Landschaftsrechte zum Verständnis der Landwirtschafts- und Landschaftsentwicklung in Dänemark ca. 900–1250. *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Band 54*. Walter de Gruyter, Berlin, New York.
- Kelly, F. (1988, 2011): *A Guide to Early Irish Law*. Dublin Institute for Advanced Studies.
- Kelly, F. (2000): *Early Irish Farming*, School of Celtic Studies, Dublin Institute for Advanced Studies.
- KLNM, se *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*.
- Krahe, H. (1954): *Sprache und Vorzeit*. Quelle & Meyer, Heidelberg.
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. 2 tr. (1982). Köpenhamn.
- Lewis, H. and Pedersen, H. (1974): *A Concise Comparative Celtic Grammar*, 3 ed. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- NGL, se *Norges gamle Love*.
- Norges gamle Love* indtil 1387. I–V. (1846–1895), Red. R. Keyser & P.A. Munch. Christiania.
- ONP, se *Ordbog over det norrøne prosasprog*.
- Ordbog over det norrøne prosasprog 1–3* (1989–2004). Den arnamagnæanske kommission, København.
- Ordbok öfver svenska språket 1–37* (1898 osv.), utg. av Svenska Akademien, Lund.
- Robberstad, K. (1969). *Gulatingslovi*. Umsett frå gamalnorsk av Knut Robberstad. Tredje utgåva. Oslo.

- Ruthström, B. (1988): Oklunda-ristningen i rättslig belysning. *Arkiv för nordisk filologi* 103, 64–75.
- Ruthström, B. (2003): *Land och Fæ. Strukturellt-rättsfilologiska studier i fornordiskt lagspråk över beteckningar för egendom i allmänhet med underkategorier*. Rättshistoriskt Bibliotek bd 61. Lund.
- SAOB, se *Ordbok öfver svenska språket*.
- Samling af *Sveriges Gamla Lagar* 1–13, (1827–1877), utg. Av H.S. Collin och C.J. Schlyter. C.W.K..Gleerup, Lund.
- Scardigli, P. (1973): *Die Goten. Sprache und Kultur*. Verlag C.H. Beck, München.
- Scardigli, P. (1995): Fremde Einflüsse im Germanischen. *Germanischen Altertums-kunde, Zweite, völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage* 9. von J. Hoops, Göttingen. S. 552–563.
- Scardigli, P. (2002): Contact with non-Germanic languages I: Relations to the West. *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages Volume 1*, 572–577.
- Schmidt, K.H. (1991): The Celts and the Ethnogenesis of the Germanic People. *Historische Sprachforschung*, 129–152.
- SSGL, se Samling af *Sveriges Gamla Lagar* 1–13 (1827–1877).
- SL, se Svenska Landskapslagar.
- Steinsland, G. & Meulengracht Sørensen, P. (1998): *Vikingarnas värld*, övers. H. O. Sjöström. Ordfront förlag, Stockholm.
- Svenska Landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessén*, 1–5, 2 uppl. (1979). Almqvist & Wicksell, Uppsala.
- Welinder, S. (1998): NEOLITICUM-BRONSÅLDER, 3900–500 f.Kr. J. Myrdal (huvudred.), *Det svenska jordbrukets historia. Jordbrukets första femtusen år*. Del 1, s. 11–236. Natur och Kultur/LTs förlag.

Förkortningar

Gull	Gulatingslagen
FrostL	Frostatingslagen
MHL	Magnus Håkonssons landslag

ÄVgL

Äldre Västgötalagen

VmL

Västmannalagen

NORDLUND

Småskrifter från Nordiska språk i Lund

ISSN 0281-5427

1. *Tre uppsatser* (1982)

- a. Lena Ekberg: Vara och – en markör för subjektets 'icke-plats'.
- b. Ulf Teleman: What Swedish is like. A mini-grammar for those who need it.
- c. Börje Tjäder (utg.): Rapport från ett gränsland.

2. Ulf Teleman (red.) (1983): *Skrivundervisning på universitetsnivå. Rapport från det första ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1983.*

3. *Blandade studier* (1984)

- a. Ulf Teleman: Har tal- och skriftspråk olika grammatiker?
- b. Jan Svensson: Recension av C Platzack, Modern grammatisk teori.
- c. Åke Pettersson: Frekvens och kompetens. Om elevers språkförmåga.
- d. Ulf Teleman: Om att förstå lagen. Recension av Britt-Louise Gunnarsson, Lagtexters begriplighet.
- e. Christer Platzack: Kommentar till Jan Svenssons recension.

4. Lars Wollin (red.) (1984): *Tiällmannstudier.*

5. Ulf Teleman (red.) (1984): *Språkhistoriens mening. Rapport från det andra ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1984.*

6. *Berätta och argumentera. Tre analyser av skoluppsatser.* (1984)

7. Ulf Teleman (red.) (1985): *Samhällsutveckling och språkbrukshistoria under 1700-talet.*

8. Lars Svensson (1985): *Förteckning över bibliografier rörande 1700-talets bokproduktion. Ett urval.*

9. Jan Svensson (red.) (1985): *Vad ska vi med grammatiken till? Rapport från det tredje ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1985.*

10. *Fyra uppsatser* (1986)

- a. Bengt Audén: Studerandecentrerad språkhistoria på ämneslärarlinjen.
- b. Eva Mårtensson: Det nya niandet.
- c. Carin Sandqvist: Recension av Lars Melin och Sven Lange, Att analysera text.
- d. Ulf Teleman: On visual feedback in writing.

11. Carin Sandqvist (red.) (1986): *Stilistik: Vad, varför och vartill? Rapport från det fjärde ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1986.*

12:1. Lars Wollin (1987): *Nysvensk bibliografi. Del 1. Sorterad efter språklig beskrivningsnivå, med författarregister. Editionsförteckning. Del 2. Sorterad efter ämnesinriktning, med författarregister.*

13. (1987) *Två uppsatser om språkbrukets formalisering.*

- a. Cecilia Falk: Kommunikationsmönster inom familjen under efterkrigstiden.
- b. Eva Mårtensson: När myndigheterna blev du med oss.

14. Eva Mårtensson & Jan Svensson (1988): *Offentlighetsstruktur och språkförändring.*

15. *Två uppsatser* (1989)

- a. Sven Lange: Om bisatser i barnspråk.
- b. Bo-A Wendt: Psalmspråket i nya kläder. Den språkliga bearbetningen av äldre psalmer i 1986 års psalmbok.

16. Tor G. Hultman (1990): *Barnet – han eller den? Om genus-kongruensen vid ordet barn i gymnasisters språkbruk.*

17. Miranda Landen (1991): *Den fiktiva dialogen. Tal- och tankegestaltning i Hjalmar Söderbergs "Den allvarsamma leken".*

18. Per Lagerholm (1991): *Språk i massmedierna – en forskningsöversikt.*

19. Jan Svensson (red.) (1994): *Journalistik i förvandling. Om språk och texter i Expressen*.

20. Lisa Christensen (1995): *Svenskans aktionsarter. En analys med särskild inriktning på förhållandet mellan aktionsarten och presensformens temporala referens*.

21. Ulrika Jakobsson (1996): *Familjelika betydelser hos stå, sitta och ligga. En analys ur den kognitiva semantikens perspektiv*.

22:1. Katarina Lundin & Robert Zola Christensen (2001): *Grannspråksförståelse i Öresundsregionen år 2000 – gymnasisters läsförståelse*.

22:2. Nils Jörgensen & Eva Kärrlander (2001): *Grannspråksförståelse i Öresundsregionen år 2000 – gymnasisters hörförståelse*.

23. Bo Rutström (2002): *Land och fæ. Strukturellt-rättsfilologiska studier i fornnordiskt lagspråk över beteckningar för egendom i allmänhet med underkategorier*.

24. Lena Ekberg (2004): *Tre uppsatser om semantisk förändring hos relationella lexem*.

25. Ulf Telemann (2005): *Om r-fonemets historia i svenskan*.

26. Dominika Skrzypek (2005): *The Decline of Nominal Inflection in Old Swedish. The Loss of Dative Case*.

27. Lena Ekberg (red.) (2007): *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*.

28. Åsa Wikström (2008): *Den finita satsen i tidig svenska*.

29. Gunlög Josefsson (red.) (2008): *Syntax i gränssnittet. Tre uppsatser i gränsområdet mellan lexikon, syntax och semantik*.

30. Lisa Christensen (2010): *Early verbs in child Swedish – a diary study on two boys. Part I: Verb spurts and the grammar burst*.

31. Per Lagerholm (2013): *Muntligt och skriftligt i Sverige och svenskan.*
32. Gunlög Josefsson (red.) (2013): *Perspektiv på genus.*
33. Anna W Gustafsson (2014): *Stärkande samtal – fyra fallstudier av invandrarfamiljers läkarbesök i barndiabetesvården.*
34. Marit Julien (red.) (2020): *Tre uppsatser om variation och förändring.*